

TDK Híradó

2007. szeptember

*Az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanácsok
Tudományos Diákkörének folyóirata*

Kandalló melletti beszélgetések: Interjú

Dr. Mezey Barnával

Erdély aranykorának fejedelme

A második zsidótörvény

A jogtörténet helyszínei: Az Országház

A szubszidiaritás elvének gyökerei

Kultúra-rovat: Hajlakék

Zenés színház görkőrcsolyán – Starlight

Express

Novella: Párbeszéd magammal és veled

Kedves Olvasóink!

Sok szeretettel köszöntök mindenkit lapunk hasábjain! Remélem mindenkinek nagyon kellemesen telt a nyár, sok helyen megfordultatok, kirándultatok, végre tudtatok találkozni a régi ismerősökkel – legalábbis azt hiszem, hasonlóképpen nézhet ki az ideális nyaralás egy egyetemista számára.

Üdvözlök mindenkit egyúttal az új tanévben is, ami Számomra egyúttal a szerkesztőségem második évének kezdetét is jelenti. Szeretném továbbra is ugyanazt a színvonalas lapot készíteni társaimmal együtt, amit az előző évben már megszokhattatok. Ebben segítségemre voltak demonstrátortársaim, barátaim és mindazok a diákköri tagok, akik az egész év során fantasztikus cikkeket írtak. Nekik szeretnék most nagyon nagy köszönetet mondani.

A mostani számunkban útjára indítunk egy új rovatot, melynek címe „A jogtörténet helyszínei”, és ennek első részében az Országház történetéről olvashattok. Elek Péter tollából. Ezen kívül felélesztünk egy régi hagyományt: Kandalló melletti beszélgetések címen közöljük az elkövetkező egy évben tanszékünk valamennyi oktatójával készített riportjainkat, melyben mesélnek életükről, saját egyetemi évekről, oktatóként szerzett tapasztalataikról. Olvashattok ezen kívül a második zsidótörvényről, a szubszidiaritás elvének gyökereiről, e havi kultúra rovatunk keretében pedig Andrew Lloyd Webber forradalmi musicaléről, a Starlight Express-ről és az augusztus végén Magyarországon is a mozikba került Hajlak c. musical-filmről. E havi számunkat is Nemes Iringó novellájával zárjuk, akinek külön köszönetet mondanék, hogy művét megjelentethetjük.

Egy pár szót szólnék a TDK-ról is. Ebben a félévben a TDK-titkársággal kapcsolatos feladatok köztem és Beke-Martos Anna között oszlanak meg, ha a diákkörrel kapcsolatban bármilyen kérdésetek van, nyugodtan forduljatok hozzánk. Az alakuló ülésünket követően első hagyományos alkalmunkon Mezey Barna professzor úr fog előadást tartani a halálbüntetés kérdésköréről, az ezt a büntetési nemet támogató és ellenző érvekről, amellyel kapcsolatban kíváncsiak leszünk a Ti gondolataitokra is.

Az ezt követő héten Horváth Attila docens úr Nagy Feróval közösen vezet be Titeket a szocializmus időszaka alatt született rockzenekarok mindennapjaiba, szó fog esni az Illésről, a Fonográfról, az István, a királyról, és persze legfőképp (kitalálhatjátok): a Beatriceről. Nagy Feró személyes élményeit, történeteit is megosztja Veletek, azt hiszem, két fantasztikus ülés elébe nézünk, bízom benne, hogy minél többen megtiszteltek jelenlétetekkel.

Zárszóként mindenkinek jó olvasgatást kívánok, remélem ismét sikerül kellemes kikapcsolódást nyújtanunk Számotokra!

Képe

Kandalló melletti beszélgetések – Dr. Mezey Barnával

Készítette: Képešy Imre

Születési hely, idő: Debrecen, 1953

Családi állapot: nős, két gyermek

Tanulmányok: jog (ELTE ÁJK), szociológia

Kedvenc étele: nagyon sok van, például a babgulyás, székelykáposzta

Kedvenc itala: vörösbor (jelenleg a Szekszárdi Kadarka)

Kedvenc színe: természetes zöld és a barna

Kedvenc filmje: Hatodik érzék, Kelly hősei és még sok egyéb film

Kedvenc színésze: Reviczky Gábor, Báti Juli

Kedvenc énekese, együttese: Szörényi Levente és az Illés, Kispál és a Borz, Tina Turner, Smokey

Kedvenc írója: Kosztolányi Dezső

Kedvenc könyv: P. Howard: A tizennégy karátos autó

Kedvenc országa: Magyarország (és Spanyolország)

Kedvenc autója: Honda (Civic)

Gyűjt-e valamit: könyveket

- Első kérdésem az lenne, hogy miért választotta Ön a jogi pályát? Családi indíttatásból, netalán ettől teljesen függetlenül döntött?

- Erre a kérdésre leginkább azt tudom válaszolni, hogy is. Az első lökés nem családi jellegű volt, én arra készültem, hogy magyar-történelem szakos tanár legyek. Köszönhetően az osztályfőnökömnek, aki ilyen szakos volt, negyedikes gimnazista koromban az elsősöknek már rendszeresen órát tartottam. Verseket írtam, novellákat próbáltam publikálni különféle helyeken. Abban az esztendőben azonban, amikor én végeztem, nem lehetett jelentkezni Budapesten ilyen szakos tanárnak, a magyart a biológiával, a történelmet a földrajzzal párosították. Ráadásul ebben az időszakban átköltözni egy másik városba, ott reális egzisztenciát teremteni meglehetősen nehéz volt, és a családom sem bírta volna. Az osztályfőnököm ekkor azt tanácsolta, hogy menjek el a jogi egyetemre. Eleinte nem rajongtam az ötletért, a jogról ráadásul lényegesen kevesebbet tudhatott az átlagember, mint ma. Nem nagyon voltak jogi filmek, körülbelül annyit lehetett tudni, amennyit a hivatalos propaganda ledarált. Már nem emlékszem pontosan, talán édesanyám vagy nagymamám talált rá a családi iratok között, hogy felmenőink között számos jogász volt. Ennek köszönhetően legalább meg tudtam indokolni a felvételi bizottság előtt döntésemet, ugyanis előre szóltak, hogy készüljek fel e téren, mert meg fogják kérdezni – és meg is kérdezték! A családom legtöbb tagja ezen kívül reál-indíttatású volt, és én nem kívántam volna ezen irányba menni, úgyhogy úgy döntöttem, kipróbálom a jogot.

- Mely tantárgyak, jogágak keltették fel először az érdeklődését és hogy jutott el a jogtörténethez?

- A legkedvesebb tárgyam rögtön a jogtörténet lett. Az első előadás szünetében bejött a terembe az akkori TDK-titkár, Kun Tibor tanár úr és majdhogynem szó szerint megfogta a kezemet és bevitt magával a diákkörbe. Azt kell, hogy mondjam, rögtön megtalált a jogtörténet, már az első pillanatban. Ehhez hozzátartozott az erős affinitásom a történelem iránt, másrészt pedig írtam, méghozzá grafomán módon, ezen kívül sokat olvastam, az irodalmi látóköröm széles volt. A kettő nagyszerűen találkozott, én voltam az, aki már első éves korában, ősszel úgy fellelkesedett a bírói apparátusról szóló előadáson, amit Kovács Kálmán professzor úr adott elő, hogy rögtön nekiálltam erről írni egy tanulmányt. A professzor úr, bármily furcsa is, ezt bekérte, kicsit korrigált rajta, majd tavasszal kiküldött az OTDK-ra. Innentől kezdve, azt kell,

hogyan mondjam, én átlebegtem az egyetemen, ugyanis javarészt a tanszéken éltem. Mikor kineveztek demonstrátorra, olyan emberek közé kerültem, mint Sík Ferenc, akiből egyetemi docens és a kar egyik legjobb előadója vált, Máthé Gábor, jelenleg a Károli Gáspár Tudományegyetemen dékánja, a szakma meghatározó alakja, Révész T. Mihály, aki a győri Széchenyi István Tudományegyetemen volt dékán, jelenleg a Gödöllői Királyi Kastély igazgatója, és ekkor következtem én és Kun Tibor tanár úr, illetve utánunk jött Rácz tanár úr, aki most a szomszédban tanszékvezető, illetve Pomogyi tanár úr. Meg kell, hogy mondjam, hallgató koromban a jog nagy része egyáltalán nem érdekelt, utólag kibontakozott a büntetőjog iránti érdeklődésem, az is egy véletlen kapcsán. Most így utólag már azt mondom, hogy a jogtörténeten keresztül látva a jog problémáit, nagyon sok minden érdekel, de akkoriban az elméleti tárgyak érdekelték, illetve a büntetőjog, a büntetőeljárás jog és a kriminológia egy része.

- Melyek voltak az ön számára az egyetemi évek alatt a legmeghatározóbb pillanatok?

- A legmeghatározóbb egyértelműen a tudományos diákkör illetve a tanszék volt, illetve azok az egyéniségek, akik itt megjelentek és tudást hordoztak, mint például Kovács Kálmán, aki a jogtörténet mellett történelem és finnugor szakos volt a BTK-n. Rendkívül toleráns tanszékvezető volt, az élni és élni hagyni elve vezette végig. Soha nem gátolt senkit és ha segítségért fordultunk hozzá, mindig megkaptuk tőle. Legalább ennyire fontos volt, hogy ugyanerre a toleranciára tanított minket is. Ha bármilyen konfliktus alakult ki, különféle csoportok, irányzatok szerveződtek, ő mindig középen volt, mondhatni, egy klasszikus értelmiségi volt, aki függetlenségét mindig is többre tartotta annál, minthogy valamely csoport tagjaként eredményeket érjen el a karon belül és ez mindannyiunk mentalitását meghatározta.

Meghatározó volt néhány professzor is – Világhy Miklós a polgári jogi tanszékről, Györgyi Kálmán, aki remek előadó volt, annak ellenére, hogy ekkor még eléggé fiatal volt, és néhány fiatal, akik előtttem végeztek. Köztük volt Bihari Mihály vagy éppen Kéri László, akik végtelenül nyitottak voltak mindenféle kérdés iránt, és arról, ami akkoriban tabunak számított, nyitottan vitatkoztak, klubokat szerveztek. Azaz, összegezve: az oktató egyéniségek, a tanszék és a TDK, és hadd tegyek hozzá egy zárójeles negyediket. Én akkoriban rendkívül nyüzsgő voltam, nem tudom, talán volt bennem egyfajta szervezői véna. Az egyetemen rock koncerteket szerveztem, akkor még nem túl nagynevű zenekarokat hívtam meg, elindítottam egy tanulmányisorozatot Tudományos Diákköri Füzetek néven, ami 17 kötetet ért meg. Rendszeresen szerepeltem különféle konferenciákon, jelen voltam az OTDK-n, és ennek köszönhetően eléggé korán látható eredményeket tudtam felmutatni.

- Ha már szóba került a TDK, ehhez kapcsolódva kérdezném meg, hogy mind a diákkör, mind általában véve a hallgatói élet mennyiben változott meg az Ön egyetemista kora óta?

- A legfontosabb különbséget egyértelműen a politikai élet különbözősége jelentette. A HÖK „elődjét”, amit KISZ-nek hívtak, a párt ifjúsági szervezeteként aposztrofálták, bár gyakorlatilag mindenki benne volt. Akkoriban még, ha valaki nem vált a tagjává, az gyakorlatilag tüntetésként hatott, de ez senkit nem zavart, mert a tagság önmagában nem jelentett semmit. Ez egy jól ellátott szervezet volt, amely el tudta intézni, amit akart, például ha egy zenekart akartunk meghívni, amelyik el volt tiltva a szerepléstől, azt engedélyeztetni kellett, és a KISZ keretein belül ezt meg lehetett oldani.

Az egész hazai hallgatóság életében ezen kívül egyetlen szervezet volt, ami még működött és ez a TDK volt. Érdekes módon, jöllehet a KISZ égisze alatt született meg a TDK-mozgalom, el kell mondani, hogy ez egyedülálló az egész világon. Bármily furcsa, az, hogy minden egyetemen és főiskolán létezzenek a diákkörök, sehol máshol nem létezik, ezért méltán lehetünk rá büszkék. Mivel, ha jól emlékszem, 1952-ben született meg, eleinte természetesen át volt itatva politikai tartalommal, hogy ennek jegyében mozgósítsák a hallgatóság erőit, majd ez idővel egy tradicionális vitafórummá vált, amely önmagától működött annak ellenére, hogy

különösebben nem is finanszírozták. És volt még egy előnye: nem volt hivatalos, legfeljebb félig, ugyanis inkább az egyetemi, akadémiai szférához tapadt, mert a tanszékeken képződött, és ezen kívül önkéntes volt. Senki sem azért jött, mert kötelező lett volna, hanem mert szerették azt a közösséget, a tárgyat. Eljátszhattuk a kistudóst, beszélhettünk a bennünket érintő kérdésekről, és persze a TDK-k idővel baráti körökké is alakultak. Voltak közös kirándulások, elmentünk vonattal Kassára, Pandula Attila például mindig vállalta, hogy előre felkészül és olyan helyekre vitt és kalauzolt el bennünket, amikre nem is gondoltunk volna. Tehát kicsit tudományos, kicsit kulturális kör volt, ahova nem azért mentünk el, hogy elüssük az időnket, hanem azért, mert mindannyian komolyan gondoltuk.

A mostani helyzetben annyi hallgatói szervezet van, hogy az már megszámlálhatatlan. A legtöbb dolgot el tudom intézni egyedül vagy barátommal összeállva, és ebben a helyzetben a tudományos diákkörnek teljesen más a jelentősége. Ma, úgy gondolom, hogy ez a világ, amiben élünk, egy rendkívül polarizált, szétesett világ. Nemcsak véleményekben, de magánéletben is, és sokkal fontosabbá váltak az egyéni célok, érdekek, mint a szolidaritás, az együttlét. És ebben a helyzetben a jó TDK nem más, mint egy jó közösség, ahol magányos emberek, akik bókászhatnak a világban, társra és szakmára, az oktatók partnerségére és talán egy kicsit otthonra találnak. Emlékszem, hogy amikor bejöttem hallgató koromban az egyetemre, láttam a többieket, amint a büfében bókásztak, keresték magukat vagy éppen társaikat, én pedig bementem a tanszékre a „Helló! Hogy vagytok?” felkiáltással, és ha bármilyen probléma volt, mindig segítettek. És ebben a világban, ahol azt hiszem, éppen a nem értékes dolgok kapnak nagyon nagy hangsúlyt, megtartani legalább egy kis részében az értékeket egy nagyon jó érzés. A közös dolgok pedig: közös a hallgatói közösség, a szakmai érdeklődés, közös, hogy innen lehet startoltatni egy szakmai karriert, a belső tanszéki karrierrek egyértelműen innen indultak.

- Melyek voltak a legfontosabb kutatási területei, demonstrátorként, fiatal oktatóként, illetve ma, tanszékvezetőként mely kérdések foglalkoztatják leginkább?

- Demonstrátorként meglehetősen meghatározott pozícióba kerültem, ugyanis amikor Kálmán bácsi másodévesen meghívott engem a tanszékre, akkor egy országos kutatási program indult, amelyet Köpeczi Béla és R. Várkonyi Ágnes koordniált. A kor jellemzője volt, hogy időről időre felbukkantak nagy, központi témák, és ehhez kapcsolódva mondanám, hogy 1954-ben egy pártkongresszuson „meghatározták” a magyar történelem legnagyobb alakjait: Dózsa György, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos és Kun Béla. Dózsa jellemezte a paraszti- és jobbágykutatásokat, ez nagyon komoly eredményeket hozott, megindult a középkori és kora újkori magyar történelem feltárása. Rákóczival kapcsolatban bármit lehetett kutatni, Kossuthnál már volt egy politikai fennhang, miszerint ő volt a pozitív hős és Széchenyi a negatív, és Deákot pedig éppen ezért kisöpörték, Kun Béla pedig egyértelmű volt, a Tanácsköztársaság korának kutatását jelentette. A program vezetői kértek Kovács Kálmán professzortól egy jogtörténészt, és ő engem választott, ráállítva engem a Rákóczi-szabadságharc kutatására. Úgy gondoltam, hogy tanulmányozom a szabadságharc alkotmánytörténetét, a konföderációs konstrukciót. Végül ezzel a témával nyertem két OTDK-t, ebből írtam a szakdolgozatomat, az összes évfolyamdolgozatomat és ennek volt köszönhető, hogy már 1980-ban megjelent a szabadságharc országgyűléseiről szóló monográfiám. Úgy nézett ki, hogy ebből írom a kandidátusi dolgozatot is, ezért az egyetem elvégzésétől számítva még 10 évig kutattam a korszakot.

Rákóczi kódében éltem, őt „munkaadómként” emlegettem, majd egyik pillanatról a másikra kiüresedett minden, és akkoriban a tanszéken sem volt ötlet, Kálmán bácsi is ekkor vonult vissza. Ekkor, egy véletlen folytán, talán ez is jelzi, hogy az ember életét mennyire a véletlenek határozzák meg, megkeresett Kabódi Csaba¹, volt diákköri társam, aki mondta, hogy megkeresték a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságáról, ahol már a rendszerváltáshoz

¹ Ma Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék vezetője, egyetemi docens

közeledve új szelek kezdtek el fújdogálni. Meg akarták újítani a BV-t és volt egy belső lapjuk, mellyel a nyilvánosság elé akartak lépni és ehhez kerestek embereket. Kabódi Csaba ezt elvállalta, azzal az egy feltétellel, ha behívhat egy valakit ebbe a programba. Ez lett a Börtönügyi Szemle, amibe szerzőpárosként legalább egy 15-17 részes tanulmányt készítettünk és ebben végigtekintettük a büntetés-végrehajtás történetét. Ekkor ismerkedtem meg a büntetőjoggal, annak történetével, a magyar szakirodalommal, azonban 1990-ben egy fordulat következett be az életemben. Főnököm, Révész Tamás mondta, hogy pályázzak meg egy külföldi ösztöndíjat, ugyanis ekkor nyílt meg a lehetőség a DAAD²-ban való részvételre. Bár nem nagyon hittem benne, hogy elnyerhetem, mégis megpályáztam. Két kritérium volt: meg kellett határozni, hogy mely témát akarom kinn kutatni, illetve partnerekre kellett hivatkoznom.

Ez azért volt probléma, mert a tanszéknek akkor még jószérével egyáltalán nem volt kapcsolata. Ekkor azt csináltuk Tamással, hogy elővettük a World of Learninget és elkezdtük végigolvasni, a német jogtörténészek után kutatva. 25-nek küldtünk teljesen ismeretlenül levelet, közülük 4 jelzett vissza. A négyből egy azt írta vissza, hogy ő a „vörös zónából nem akar kapcsolatokat tartani” – merthogy ez már a falbontás után, de még az orosz hadsereg kivonulása előtt történt, és egy római jogász, Willing professzor válaszolt még Trierből és Hattenhauer professzor Kielből. A témám pedig a több büntetés-végrehajtással kapcsolatos cikkem után már egyértelműen adott volt. Ez lett az első hivatalos nyugati ösztöndíjam, aminek hatására még több időt szenteltem ennek a témának, és ezt követte még 4 hasonló tanulmányút és ekkor építettem fel azt a külföldi kapcsolatrendszert, amely lényegében ma is működik.

Ebből nőttek ki aztán kisebb oldalágak, mint a hóhérról, majd a halálbüntetésről szóló kutatás. Teljesen feldobva érkeztem haza, belevettem magam a levéltári kutatásokba, és a külföldön szerzett tudást vegyítve a hazai kutatásokkal megírtam a kandidátusi dolgozatomat, melynek témája a börtönügy lett. Volt még egy nagyobb téma, mellyel foglalkoztam, ami a parlamentarizmus-történet volt. Azt történt ugyanis, hogy meghívtak Miskolcra vendégtanárnak, ahol éppen akkor alapította meg Pokol Béla és Balogh István a politológia szakot, akik tudták, hogy alkotmánytörténettel foglalkozom. Kezdetben sokat gondolkodtam rajta, mivel mondtam, hogy nem vagyok és nem is voltam egyetemes jogtörténész. Végül ebből született meg először egy jegyzet, majd Sente Zoltánnal közösen írt tankönyvünk. Ez volt a harmadik nagy terület, amivel foglalkoztam.

Epizódszerűen foglalkoztam még a cigányság magyarországi történelmével, amivel kapcsolatban a legfontosabb munkám az volt, hogy elvállaltam az ezzel foglalkozó szakirodalom összegyűjtését. Egyszer találkoztam egyik barátommal, aki akkor a Kossuth Kiadónál dolgozott és javasolta, hogy ha már összegyűlt ilyen sok anyag, akkor ne menjen veszendőbe, hanem készítsünk belőle egy szöveggyűjteményt. Ekkoriban bármely etnikummal foglalkozó könyv megjelenéséhez a Központi Bizottság engedélye kellett. Szerencsére ezt pillanatokon belül megkaptuk és bevontam a munkába Pomogyi Lászlót, aki a polgári kort, Tauber Istvánt, aki az 1945 után korszakot gondozta és én pedig a polgári kor előtti korszakot készítettem el. A könyv nagy siker lett, egy hét alatt elfogyott. Saját példányom nem is volt, és egy évvel a megjelenés után, Pécsen bementem egy könyvesboltba, ahol megláttam a könyvünket, és ennek köszönhetően lett saját példányom. Az utolsó nagyobb témám a rendőrség-, és a rendszertörténet volt.

- Említette professzor úr Németországot, és eszembe jutott, hogy évente legalább egy külföldi konferenciára juthattunk és juthatunk ki az Ön jóvoltából, nemcsak mi, demonstrátorok, de a TDK tagjai is. Arra lennék kíváncsi, hogy honnan ered és mikorra vezethető vissza ezek története és mennyiben érzi ezeket sikeresnek?

² Deutsche Akademische Austauschdienst

- A história az első DAAD-pályázathoz nyúlik vissza, illetve ahhoz, hogy nekem rokonaim laknak Hamburgban. Amikor első alkalommal kijutottam Németországba, be kell, hogy valljam, hogy rendkívül magányos voltam. 1989/90-ben, oktatóként, teljesen ismeretlenül mentem ki Trierbe. Az egyetemen talákoztam Willing professzorral, aki mondta, hogy szívesen látnak, nyugodtan kutathatok, használhatom a tanszéki könyvtárat, szolt, hogy itt vannak a fiatal kollégái, akik római jogászok voltak, ha bármi kéne, nyugodtan jöjjenek be... és innentől kezdve senki sem szolt hozzám. Időnként bekopogtam, benéztem, kérdeztem, hogy vannak, mondták, hogy jól vannak, én hogy vagyok, én is jól vagyok, de ezen kívül semmiféle nyitás nem volt. Egyetlen emberrel nem ismerkedtem meg az első alkalommal.

Kielben szintén bezártak egy tetőszobába, ráadásul hideg is volt, ekkor már november környékén jártunk. Ott sem éreztem jól magam, bár ott már azért valami kezdett kibontakozni. Akkor a hamburgi rokonok felajánlották egy beszélgetés során azt, akik egyrészt nagyon távoli rokonaim voltak, másrészt ezt megelőzően még sohasem találkoztam velük, hogy menjek le hozzájuk egy hétvégére. Nagyon kedvesek voltak, elszállásoltak és a fiuk megkérdezte tőlem, hogy nem lenne-e kedvem megnézni az egyetemet, ha már úgy is itt vagyok. El is vitt kocsival, mert ő taxizott, és mondta, hogy menjek be, mit veszíthetnék. Be is mentem, és megkerestem a büntetés-végrehajtási tanszéket. Bementem a fiatalokúak büntetőjogával foglalkozó tanszékre, és elmondtam az ottani professzornak, hogy miért jöttem, oktató vagyok Magyarországról, majd azt a választ adta, hogy nem ő az én emberem, ő nem foglalkozik jogtörténettel, sem közvetlenül a börtönüggyel, menjek a szemben lévő tanszékre. Elmentem oda is, még egyszer elmondtam magamról mindent, és rákérdeztem, hogy nem alakíthatnánk-e ki valamiféle kapcsolatot, együttműködést. És Seelmann³ professzor, teljesen ismeretlenül, még tudományos fokozat nélkül leültetett, és két órán keresztül beszélt nekem az amszterdami dologház-ügyről és annak hatásairól. Azonnal bevezetett a tanszéki könyvtárba, és mondta, hogy üljek le, dolgozzak, ha bármi kéne, segít, menjek hozzá. Ekkor teljesen meglepődtem, hogy ilyen létezik, és pár nap elteltével visszamentem, hogy megköszönjem a lehetőséget és megkérdeztem, hogy nem lenne-e ellenére, ha Budapesten szólnék Révész professzornak, hogy vegyük fel a kapcsolatot. Innen indult el az egész, az alapelvemet követve először mi hívtuk meg Seelmann professzort, aki pár előadást tartott az egyetemünkön. Nemsokára viszonzta, visszahívott, de nem csak engem, hanem az egész tanszéket. Négy évre a hamburgi tanszék lett a külföldi kapcsolataink fő bázisa. 2002-ig más kapcsolatunk nem is volt, a bécsiekkel igazán szoros kapcsolatot nem sikerült kiépítenünk.

A második fontos momentum akkor történt, amikor másodszor voltam kinn Trierben. Összeismerkedtem Schulze professzorral, aki a német jogtörténet egyik legmeghatározóbb alakja. Amikor megtudta, hogy elnyertem egy Tempus-ösztöndíjat Göttingenbe, mondta, hogy egyik jó barátja, Sellert professzor ott oktat, és ad hozzá egy ajánlólevelet. Amikor megérkeztem az egyetemre, és megtudta, hogy ki vagyok, hihetetlen kedvességgel fogadott, el sem olvasta a levelet, ugyanis, mint később kiderült, Schulze professzor már korábban odatelefonált. Az a kapcsolat, amelyik most Jénával működik, az Göttingenben alakult ki. Oda már nem az egész tanszék ment, hanem elsősorban hallgatókat vittem. Ott volt a bécsi egyetemről Brauner professzor is, tehát már az első alkalommal három egyetem képviseltette magát. 2000-ben kitaláltam azt, hogy most már rajtunk a sor, szervezzünk egy hasonló jellegű konferenciát, „Büntetőjog az ezredfordulón” címmel, amire megpróbáltunk mindenkit meghívni. Legnagyobb meglepetésemre elvállalta mind Sellert, mind Seelmann, Hattenhauer, ott ismerkedtem meg Jarvelajddal, az éjszakai kollégával, eljött Ogris professzor, aki ajánlotta, hogy hívjuk meg Jerouschek⁴ professzort is, akit én még akkor egyáltalán nem ismertem, de állította, hogy nagyon tehetséges kolléga. Tehát egy nagy osztrák-német-magyar konferenciát sikerült megszerveznünk, amin ott volt több, mint 10 külföldi professzor, a feleségével együtt. Mind

³ Prof. Dr. Kurt Seelmann, jelenleg az Universität Basel Büntetőjogi és Jogfilozófiai Tanszékének oktatója

⁴ Prof. Dr. Dr. Günter Jerouschek, a jénai Friedrich-Schiller-Universität oktatója, büntetőjogász és pszichológiát végzett

szakmailag, mind a hangulatát tekintve fantasztikus volt, és ekkor került sor két nagyon fontos beszélgetésre. Seelmann professzor, aki ekkor költözött át Svájcba, ajánlotta, hogy csináljunk egy svájci német-magyar nyelvű szemináriumot, és Jerouschek professzor pedig, hogy vigyük véghez ugyanezt németországban. 2000 őszén ők hazamentek, majd 2001 januárjában befutott két hívás, és mindketten ugyanazt az időpontot ajánlva kérdezték, hogy „Na, akkor megyünk?” Egy pillanat alatt dőlt el a dolog, készülni is alig volt időnk. Végül sikerült megegyezni, hogy Németországba mehessünk ki egy héttel később. Eltöltöttünk egy hetet Frauenchiemsee-ben, megnéztük a kolostort a svájci kollégákkal, ezt követte több fantasztikus kirándulás, lakomák. Itt kezdődött el az ajándékozási hagyomány, ugyanis a svájciak megajándékoztak minket. Ezután mentünk volna Jénába, de kaptam egy levelet Jerouschek professzortól, hogy ne menjünk oda, menjünk inkább Rothenburgba, ami a középkori hangulatával teljesen elvarázsolt bennünket. Azóta szerencsére töretlenül folytatódik ez a sorozat, és most válaszolnék a második kérdésre: iszonyatosan fontosnak érzem ezeket az alkalmakat. Magamon is érzem, hogy évről-évre rutinosabban tudom a vitákat vezetni, és nagyon fontosnak tartom a nyelvtudás mellett, hogy a hallgatóim-hallgatóink két dologhoz jussanak hozzá: ahhoz a gyakorlathoz, hogy idegen nyelven előadni, vitatkozni kell. A rutin egyben azt is jelenti, hogy nem fog nehézséget okozni, ha hirtelen meghívják egy felnőtt konferenciára, ott rengeteg ismeretlen ember között találja magát. A másik fontos dolog, hogy személyes kapcsolatokon keresztül lehet szakmailag építkezni. Ma már a felsőbbéves hallgatuk mind úgy jönnek haza, hogy „megyek Erasmussal”, „megyek pályázni”, amely döntések főbb mozgatórugói mindig ide vezethetők vissza, illetve azok az ismerettség, melyeket egy vacsora, kocsmázás közben ezeken a konferenciákon megszerezhettünk, elmélyülhetnek, kapcsolatrendszer építhetünk ki. Ezen kívül persze magát az élményt is nagyon fontosnak tartom, amelyet azt hiszem, szavakkal leírni nem is nagyon lehet.

- Utolsó kérdésem az lenne, hogy mi üzenne a hallgatóságnak és lapunk olvasóinak?

- Ma azt hiszem, a becsületet, illetve az adott szó értékét tartom a legfontosabbnak. Ez legyen mindenkinek a zsinórmértéke. Valaha a kereskedők szerződést sem kötöttek egymással, a kézfogás, a parolázás és az erre megívott foglalóbor tökéletesen elegendő volt arra, hogy mindenki azt higgye, hogy a szerződés teljesülni fog. Ma hetvenheten aláírják, lepecsételik és nem tartják be. Ma, mint a fehér holló, olyan ritka az az ember, akinek az ilyen ígéretét komolyan lehet venni. Ígérünk, ígérünk és nem feltétlenül gondolunk bele – és ez nem feltétlenül azért van, mert jellemtelenek vagyunk, hanem mert egyszerűen nem gondolunk bele abba, hogy hogy száguld körülöttünk a világ, és jószándékkal is ígérünk olyat, amit nem tudunk betartani. Ne ígérjünk feleslegesen, tartsuk be a szavunkat és becsüljük meg azokat az embereket, de valami hihetetlenül, akik szavára adni lehet. És ugyanez vonatkozik a becsületre. Egy becstelen világban élünk, ahol hovatovább a becsületes a vesztes. Annak, aki becsületesen követi a normákat, aki erkölcsös életet él, annak azokkal szemben, akik ezeken átlépnek, félreütnek, nincs esélye. És ugyanez vonatkozik a hazugságra is, amely ma egy teljesen bevett dolog. „Á, nem hazudtam én, csak...” Ha a hallgatóra vonatkoztatom a kérdést, akkor azt tudom tanácsolni, hogy mélyüljön el. Nem kell mindent megtanulni, az értelmetlen dolog, de el kell mélyülni valamely területen. Ezt becsüli a társadalom is, mert tudja, hogy ritka az ilyen ember és ezáltal tud majd felmutatni az egyén is saját maga számára eredményeket. Ha valakinek jó érzéke van a nyelvekhez, akkor járjon el tanfolyamokra, ha a sporthoz, sportoljon, ha írni van kedve, írjon verset, novellákat, könyveket, teljesen mindegy, de a lényeg, hogy ne úgy menjen ki az egyetemről, ebből a hallgatóság létszáma miatt teljesen széthulló közösségből, hogy ez is eltelt, és csak arra tud visszaemlékezni, hogy valamikor ötöst kapott vagy valamiből megbukott vagy egynémely kocsmázásra. Ez ellen nagyon könnyű úgy tenni, ha az ember komolyan csinál valamit, akár szervez, akár Guinness-rekordot dönt meg. A lényeg, hogy teljesítsen, és teljesíteni akarjon, ne másnak, hanem saját magának.

- Köszönöm szépen a beszélgetést!

- Én köszönöm a lehetőséget!

Erdély aranykorának fejedelme

Írta: Lenkovics Judit

*„...egyebek között a testvériségnek ügyét is ránk hagyatkozta: az egymással farkasszemet néző indulatok helyére az egybefonódó pillantást a Kárpátok tövében.”
/Sütő András/*

Bethlen Farkas és Lázár Druzsina gyermekeként született 1580-ban Marosillyén Erdély egyik legkiemelkedőbb fejedelme, Bethlen Gábor. Szülei nem tartoztak a legszegényebb nemesek sorába: egy vár és negyven jobbágyporta felett rendelkeztek, amelyet Báthori István fejedelem adományozott a vitézül harcoló Bethlen Farkasnak. A családfő korai halála következtében hamar végeszakadt a gyermekéveknek: az alig tizenhárom éves fiú a gyulafehérvári fejedelmi palotába ment, hogy ott próbáljon szerencsét. Az ifjú Bethlen távoli rokonának, Bocskai Istvánnak segítségével bekerült a fejedelmi udvar apródjai közé. A közélet forгатaga lett az ő „tanuló iskolája”, az itt szerzett tapasztalatok nevelték politikussá, államférfivá. Alig múlt tizenöt éves, amikor Havasalföldön részt vett a török ellen hadjáratban, majd csatlakozott a Basta rémuralma ellen harcolókhoz. Az elszenvedett vereség miatt ő is török földre menekült.

A Félhold árnyékából hazatért Bethlen híven szolgált Bocskait, bár ekkor még nem töltött be kulcsfontosságú szerepet, s magyarországi hadjáratban sem vett részt, Erdélyben azonban várak visszavívásában, majd pedig megtartásában jeleskedett. 1605 augusztusában vette nőül Károlyi László szatmári nemes leányát, Zsuzsannát. A násznagy maga a fejedelem volt, aki a férj hűségét a vajdahunyadi uradalommal, Hunyad megye főispáni tisztségével, tábornoki és udvari főtanácsosi ranggal jutalmazta. 1606 júniusában a bécsi béke elismerte az önálló Erdélyt, valamint Bocskai birtokaként Erdélyhez csatolta a Partiumon kívül Ugocsa, Bereg és Szatmár megyéket és Tokaj várát. Két hónappal később a zsitvatoroki béke zárta le a bécsi udvar és török porta közötti tizenöt éves

háborút. Még jóformán meg sem száradt a tinta a békeokmányokon, meghalt Bocskai István, akinek személye biztosítékot jelenthetett volna a kedvező helyzet fenntartására. A testőrség azonnal felkoncolta Káthay Mihály kancellárt, akit – alighanem jogtalanul – a fejedelem megmérgezésével gyanúsítottak.

A trónus megüresedésével fellángoltak a küzdelmek: Bocskai utódjául Homonnai Bálintot jelölte meg, a rendek választása azonban mégsem őrá, hanem a 63 éves, nagy tekintélyű felvidéki főúrra, Rákóczi Zsigmondra esett, aki a család későbbi hatalmának és gazdagságának alapjait megvetette. A főurak egy része az idős generális helyett az élénk szellemű Báthori Gábort kívánta volna trónra ültetni, ehhez a csoporthoz tartozott Bethlen is, aki széles körű agitációt folytatott ennek érdekében. Ennek következtében Rákóczi Zsigmond 1607 februárjában elfogatta, börtönbe vetette, s Hunyad várát is elkobozta tőle. Bethlen szerencséjére az idős fejedelem nem állt Erdély élén. A korabeli krónika tömören jegyzi meg: „A boldog emlékeztű Rákóczi Zsigmond a köszvény miatt a járástól megfosztatott lévén, és inkább kívánván magános, csendes életet élni, mintsem a nagy gondos fejedelemséget viselni, magyarországi szép országaiban, esztendőnél valamivel tovább való fejedelemsége után elbúcsúzáván fejedelemségétől, kiment volna. Helyébe az ország 1608. esztendőben a méltóságos Báthori Gábort választotta vala.”

A fejedelem és Bethlen között azonban a kapcsolat hamarosan megromlott: egy alkalommal Bethlen szállására ment Báthori, s ott ittas fővel rugdosta az ajtót, azt követelve, hogy Károlyi Zsuzsannával táncolhasson egyet. Lehet, hogy ő ezt az ittas állapottal járó megbocsátható mókának tartotta, hűséges tanácsosa azonban ilyesmiben nem ismert tréfát, mélyen megalázva érezte magát. Más alkalommal

lépcsőházának egy kilazult köve épp Báthori lába elé hullott, aki ettől kezdve szándékos merénylet elkövetésével vádolta Bethlent. Az 1610 decemberében indított havasalföldi hadjárat végleg szembeállította őket, az erdélyi országgyűlés a hűtlenséggel és felségárulással vádolt Bethlen Gábort fej-és jószágvesztésre ítélte, a fejedelem pedig vérdíjat tűzött a fejére: a török földre szökött tanácsos megölését száz házból álló jobbágyfaluvál honorálta volna. Bethlen drinápolyi tartózkodása alatt 1613-ban megnyerte magának a díván támogatását, így a Fényes Porta május elejére Báthori trónfosztása s Bethlen fejedelmi kinevezésének támogatása mellett döntött. Az erdélyi ellenzék megnyerése érdekében a szultáni határozatot elküldte Brassóba, így a szászok és a magyar urak egy része is támogatásukról biztosították Bethlent. Augusztusban a temesvári helytartónak a vezetésével török sereg indult, hogy megdöntse Báthori uralmát. Bethlen kiáltványban fordult az erdélyi rendekhez, felszólította őket, hogy hagyjanak fel a jelenlegi fejedelem hatalmának támogatásával, s készüljenek új választásra. Kiemelte azt is, hogy a török had csupán a szabad választás biztosításra jött, nem pedig az ország leigázására. 1613. október 23-án Kolozsvárott, a város főtemplomában az összegyűlt rendek Bethlent választották fejedelemmé. Végleg egyedül maradt Erdély politikai színterén, mikor néhány nap múlva orgyilkosok megölték Báthorit.

A fejedelemváltozás okozta vihar azonban ezzel még korántsem csitult el: egyfelől a porta támasztott területi igényeket a nem éppen önzetlenül adott segítségért, másrészt Bécs készülődött a „törökös fejedelem” uralmának megtörésére, Erdély elfoglalására. Bethlen már ekkor harapófogóba került: ha nem adja Lippa és Jenő várát a töröknek, akkor a Fényes Portával kerül szembe, ha átadja neki, akkor az egész európai közvélemény ítéli el mint keresztény területeket pogány kézre játszó árulót, törökbérencet. A másik oldalról még közvetlenebb veszély fenyegetett, mivel a bécsi haditanács nem ismerte el az új fejedelmet, akinek hatalma egyelőre valóban nem nyugodott szilárd alapokon. A Habsburgoknak nem volt elég ereje, hogy

saját hadaival vonuljon Erdély ellen, hiszen ez maga után vonta volna a törökök támadást. Ehelyett ellenjelölt állításával belső trónharc előidézését kívánta elősegíteni, trónkövetelőként Zemplén vármegye főispánja, Homonnai Drugeth György lépett fel, akinek támogatójaként nem csupán az udvar, hanem számos török pasa is fellépett.

A fejedelem nehéz válaszút elé került: Egyik oldalon a segítségért drága árat szabó, követelőző és megbízhatatlan török politika, a másikon a Habsburg Birodalomba történő beolvasztási törekvés ellen kellett felvenni a küzdelmet. Bethlen az egyetlen lehetséges utat választotta: hadait fokozatosan erősítette ugyan, de előtérbe a tárgyalásokat, a levelek és követek útján történő egyezkedéseket helyezte, a fegyverek helyett a szavakra bízta mit lehetett. 1614 áprilisában küldöttséget menesztett öccsének, Istvánnak vezetésével a kapcsolatok rendezése végett. Részletes tervében nemcsak kért, hanem ígért is; hűséget és évi adót ajánlott a portának, de ennek fejében kikötötte, hogy a szultán mind a török mind a tatár elkerülje a fejedelemséget, keresztül ne vonuljanak rajta. Ahmed szultán athnámélevele elfogadta a javaslatot, így erősítve meg a szövetséget. Homonnai fegyvereseivel Gyulafehérvár ellen kívánt vonulni, emellett a zempléni főúr Lippát, Jenőt, sőt Váradot is a töröknek ígérte, ha őt segítik uralomra. Bethlen ebben a szorult helyzetben arra kényszerült, hogy végzést hozzon Lippa várának átadásáról. Noha a várórség ellenállt, a fejedelem érvényt szerzett a döntésnek, s fegyverrel kényszerítette ki a végrehajtást: saját katonáit kergette ki a várból, hogy a török bevonulhasson. Az átadást megtagadó várórség kegyelmet kapott.

Lippa átadása a nyugati közvélemény szemében sokáig szállka maradt, Bethlen törökpártiságának bizonyítékául szolgált, holott az elkerülhetetlen kényszerűségből véghezvitt átadást később busásan tudta kamatoztatni a maga javára. Portai követét arra utasította, hivatkozzon arra, hogy hol talál a szultán még egy olyan keresztény fejedelmet, aki saját katonáit fegyverrel távolítja el egy várból csupán azért, hogy szultán iránti hűségét betartsa. Lippára

hivatkozva később szinte minden tervét jóvá tudta hagyni a Portával. Rövidesen Homonnai seregei felett is győzelmet aratott, így most már Bécs is elismerte Bethlen fejedelemségét, s egyezményben biztosította a békét.

Bethlen Gábor uralma kezdetén tapasztalhatta, hogy hatalmas milyen bizonytalan. Bár elődjétől nem kellett tartania, Bethlent eleinte csaknem mindenki gyűlölte. A fejedelmet azonban nem zavarta ezen körülmény, szilárd hittel látott hozzá a fejedelemség felvirágoztatásához. Belső reformok sorával szilárdította meg Erdély helyzetét, elsődlegesen az üresen kongó kincstárt igyekezett megtölteni. Elődjei a legtöbb állami jövedelmet eladományozták, ezeket Bethlen csaknem hiánytalanul visszaszerezte. Az adóterheket a három nemzet között arányosan osztotta meg, a szászoknak visszaadta kiváltságait — cserébe Gyulafehérvár lerombolt falait velük állíttatta helyre. Bethlen gazdaságpolitikájával a korai merkantilizmus módszereit alkalmazza. Ezek Báthori István uralkodása alatt jelentek meg Erdélyben. Mintha valamilyen elméletíró citálna, úgy fogalmazta meg az országgyűlés már akkor a maximát: „... az mely országban áros ember nem jár, ott a pénz szűk, de az hul az áros ember kereskedik, ott bővül meg, az pénz...”

Pontosan ismerték a tanítást: a gazdagság mértéke a pénz mennyisége, előterem-

tési módja pedig a kereskedés. Erdély is követte a XVI. század utolsó harmadától a merkantilista gyakorlatot is a kereskedelem állami szabályozásával, ezen belül az értékes pénzek, az arany és a tallér bent tartásával, illetve a külkereskedelem tartós pénzek nyerését célzó irányításával. Árszabályozások és kiviteli tilalmak már 1571-et megelőzően is voltak, átgondolt rendszerük azonban 1578 után vált kitapinthatóvá. Akkor jelent meg először a fejedelem kereskedelmi monopóliuma is, és attól az évtől kezdve ismétlődtek mind keményebben a jó pénz kiáramlását akadályozó országgyűlési határozatok. Törvényt hozott arról is, hogy Erdély becses termékeit, a marhát, a bőrt, a sót, a mézet, méhviaszt, a vasat és a higanyt csak a fejedelmi udvar adhatja el külföldön.

Az erdélyi fejedelem először 1619-ben fogott fegyvert II. Ferdinánd német-római császár és magyar király ellen, hogy felszabadítsa a Habsburg-uralom alatti magyar országrészt, megszerezze magának a királyi koronát és segítséget nyújtson Bécs ellen a cseh felkelőknek. A hadjárat első hónapjai egy sikersorozatot hoztak. A felvidéki vezetőréteg jórészt meghódolt, a városok egymás után megnyitották kapuikat a fejedelem előtt, vagy rövid ellenállás után Bethlen kezére jutottak. Az év végére az egész Felső-Magyarország felszabadult.

1620 januárjában az erdélyi uralkodó szövetségi tervet dolgozott ki Pozsonyban a hozzá érkezett magyar rendek, Pfalzi Frigyes cseh király, a cseh rendek és szövetségeseik képviselőivel az ausztriai Habsburgok ellen. A szövetségi szerződést április 25-én hitelesítette Prágában aláírásával a cseh király, valamint az erdélyi fejedelem, de aláírták a magyar rendek, a cseh korona rendjei és a szövetségeseik képviselői is. Az 1620 nyarára összehívott magyar országgyűlés Besztercebányán trónfosztottnak nyilvánította a Habsburg-házat és Bethlen Gábort választotta Magyarország királyává. Bethlen a választást elfogadta és a feltételeit is aláírta, de nem hagyta magát megkoronázni. Hivatalosan a “Magyarország választott királya” címet viselte.

Bethlen Gábor igazi arca ekkoriban mutatkozott meg. A fejedelem, akit alig pár éve még szinte mindenki árulónak tartott, most tehetséges hadvezérnek és bölcs diplomatának bizonyult. Bár királyságába a szultán is beleegyezett, mégsem koronáztatta meg magát, mert tudta, hogy a török túl nagy árat kér cserébe a támogatásért. A Habsburgokkal is óvatosan tárgyalt. A Nikolsburgban kialkudott békében (1621. december 31.) – amelyet Bethlen 1622. január 6-án, II. Ferdinánd pedig 7-én hagyott jóvá – az erdélyi uralkodó hét felvidéki vármegyét tarthatott meg magának életére. Személyi kielégítésként a bécsi udvar neki ajándékozta a sziléziai Oppeln és Ratibor hercegséget, de a magyar királyi címről le kellett mondania és a kezére került magyar királyi koronát kénytelen volt visszaszolgáltatni a Habsburg-háznak.

Bethlen nem csak katonaként mutatkozott bölcs uralkodónak: az udvarába látogató diplomaták némelyike arra számított, szegényes körülményekkel találkozik, de a fejedelem környezete semmiben sem maradt el a nyugat-európai uralkodóké mögött. Brandenburgi Katalinnal kötött házassága is azt a célt szolgálta, hogy a többi fejedelemmel egyenrangúnak tartsák. A soknemzetiségű és sokvallású Erdélyben Bethlen a hitéletben is igyekezett az egyensúlyt megőrizni. Maga kálvinista lévén, különösen ezt a vallást támogatta. Bár békéiben rendre megígérte, hogy az elvett katolikus javakat visszaadja, a katolikus egyház Bethlen uralkodása alatt is háttérbe szorult. De, ellentétben például Angliával, üldözésnek egyik felekezet sem volt kitéve, Székelyföld megőrizhette katolikus jellegét. A fejedelem nagy fontosságot tulajdonított az oktatásnak is. Tanárai elé példaként a kiváló jezsuiták iskoláit állította (magukat a jezsuita szerzeteseket azonban éppen sike-reik miatt kitiltotta Erdélyből). Bethlen 1629. november 15-én, halálos ágyán utolsó üzenettel fordult feleségéhez, Brandenburgi Katalinhoz, akit utódjának szánt. „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? („Si Deus pro nobis, quis contra nos?”) Senki sincsen, bizonyára nincsen” – írta a beszédre már képtelen uralkodó.

Testamentumában az ország belső életéből az „ördögi irigység, halálos gyűlölség, rettenetes pártütések, fejedel-

mekben való válogatások” bűneinek kiiktatását hangsúlyozta, megrázó erővel ecsetelte a belőlük fakadó romlást. Maga véréből válasszon uralkodót az ország – javasolta –, így megelőzhető a két pártra szakadás, a haza széthullása. A magyar történelem mély ismeretében elkezdtek az ilyen tanácsok, maga a fejedelem is hangoztatta, hogy „a meglett dolgokból sokat tanulhat az ember.” „Énfelőlem jól emlékezni meg ne szűnjetek!” – kérte testamentuma utolsó szavaival a fejedelem. Életműve – az önálló és virágzó Erdély megszilárdítása, a műveltség fejlesztése, a vallások és nemzetek testvériségének hirdetése – a biztosíték rá, hogy emlékét megőrzi a magyar história.

A halálára szerzett siratóének ismeretlen szerzője a fejedelem nagyságát idézi fel:

*Elménkben viseljük,
nevit emlegessük
kegyes fejedelmünknek,
mert volt árvák attya,
bíjdosóknak bonnya,
reménye mindeneknek,
szegénynek istápjia,
foghyok vidámsága,
szeme fénye ezeknek.*

*Igyefogyottaknak,
nagy kárvallottaknak
élő gyámolítója,
az szegény közsének,
rabotás népeknek
kegyes vidámitója,
az eklelésziának,
egyházi szolgálóknak
egyetlenegy dajkája.*

*Rongyos skóláinknak,
tanulóifjaknak
kegyelmes patrónusa,
az kegyes életnek,
fegyhetlenségnek
igyes ábrázattya,
mértékletességnek,
okos csendességnek,
eleven példázattya.*

A második zsidótörvény

Írta: Südi Gergely

„A nemzet mindezt nem felel többé; s ez az egyetlen vigasz. Mégis, nagyon szomorú, hogy akadtak magyarul beszélő emberek, ha még oly nyomorultak is, akik vállalták a német rohamkészek parancsára ezt a szerepet. [...] Minden csizmás, formaruhás reakció tetszik itt a bugrisnak; gyáva hozzá, hogy önként elszánja magát e szerepre, de ha kényszerítik, örül és tapsol neki.” Márai Sándor¹

Bibó István szerint a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. évi IV. törvénycikk az „egész magyarországi zsidótörvényhozás alaptörvénye”². Rövid értekezésem témájául ezért választottam a szakirodalom által második zsidótörvénynek nevezett törvénycikk bemutatását, keletkezési körülményeinek felvázolását. Írásom ezen alapvető jelentőségű törvény objektív, tárgyilagos bemutatásával Bibó István alábbi, számomra nagyon érdekes gondolasorának háttéranyagául kíván szolgálni.

Bibó idézett tanulmányában több okot is megnevez, amely a „zsidókérdés” törvényi szabályozásához vezetett. A zsidótörvények olyan korszakban születtek, amely egy sor megoldatlan társadalmi problémával, feszültséggel küszködött. A „zsidókérdés [...] a zsidók gazdasági hatalmának a felszámolásával vált azonos kérdéssé, s mint ilyen, úgy jelent meg, mint az ország első számú szociális kérdése”, amelynek felvetésével a kormányzat csillapítani vélte a gazdasági válság és német nácizmus hatalomra jutása, majd az Anschluss következtében még inkább megnövekedett társadalmi feszültségeket. A németek és a magyar szélsőjobboldal követeléseit kielégítő, a „zsidókat leszármazási alapon hátrányosan megkülönböztető törvényhozás” Bibó szerint csak akkor menthette volna meg a hazai zsidóságot a pusztulástól,

ha ez a közbülső utat választó politika „egészen világosan és egészen határozottan [...] a zsidóellenes törvényhozás terén a politikailag még indokolható minimumra szorítkozik”. A második zsidótörvény azonban a „minimumon számos ponton túlment”; keletkezésének körülményei miatt nem válhatott a zsidóság megmentésének eszközévé, ugyanis „ezt a törvényt a szélsőjobboldal biztatására, a vele való versengés és egyezkedés jegyében hozták meg, s eltűrték, hogy ezt a végső engedménynek szánt törvényt a másik fél csak kiindulópontnak és kezdetnek tekintse”.

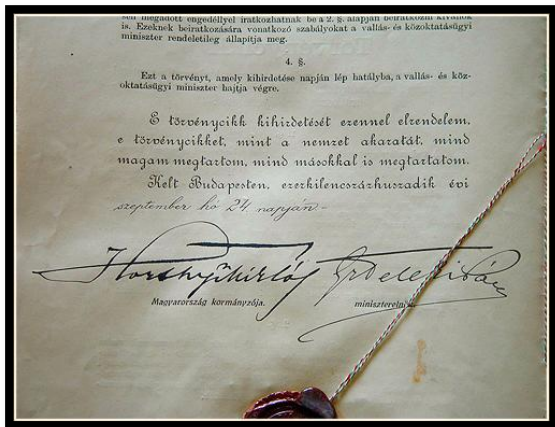
Az 1939:IV. tc. értelmezésem szerint azért számított a „zsidótörvényhozás alaptörvényének”, mert szakított a megelőző, zsidóságot érintő törvénycikkek burkolt-ságával, határozatlanságával és a zsidó fogalmának legfelsőbb jogforrási szinten való definiálásával nyíltan és visszafordíthatatlanul a megkülönböztetés, a teljes kirekesztés útjára lépett. A törvénycikk hatályba lépése után elkerülhetetlen volt a zsidó tárgyú törvényi, rendeleti szabályozás elburjánzása, hiszen a második zsidótörvény aprólékos, ezért újabb és újabb megoldandó kérdést felvető rendelkezései maguk után vonták az immár minden részletre kiterjedő pontosítások igényét. Ezt az öngerjesztő folyamatot, amely a közigazgatási apparátuson a legfelsőbb szinttől kezdve többször végigfutott, a korszak szélsőséges ideológiái által keltett, feszültségekkel terhes közhangulata kísérte.

A zsidótörvények a holokauszthoz vezető út első állomásai, ugyanis ezek alapozták meg a polgári jogegyenlőségtől való elszakadást, ezek adták meg a döntő lökést a zsidóság állampolgári, gazdasági jogaitól való megfosztásához, amely végül a vézorkorszak gettósításaihoz, a deportálásokhoz, majd a fizikai megsemmisítéshez vezetett. Az első, magyar zsidóságot is érintő törvénycikk az 1920:XXV. tc. (numerus clausus-törvény) volt, amit hamarosan

¹ Márai: Napló 1943 – 1944. Akadémiai – Helikon. Bp. 1990. p. 242 – 243.

² Bibó: Zsidókérdés Magyarországon 1944 után. in: Válogatott tanulmányok. II. köt. Magvető. Bp. 1986. p. 624 – 627 .

követett módosítása (1928:XIV. tc.), majd az ún. első zsidótörvény, a társadalmi és a gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról szóló 1938. évi XV. törvény-cikk.

A második zsidótörvényt – amely írásom tárgya – Imrédy Béla miniszterelnökségének idején, 1938. december 23-án terjesztették a Ház elé (viszont már Teleki Pál miniszterelnöksége alatt, 1939. május 5-én hirdették ki, és lépett hatályba; végrehajtásáról a 7720/1939. M. E. sz. rendelet gondoskodott). A törvényjavaslatot a Tasnády-Nagy András által vezetett igazságügyi tárca apparátusa készítette. A második zsidótörvény eszmeisége mögött Imrédy politikai programja állt: „Védelemre szorulunk azonban annyi más nemzethez hasonlóan azzal a népelemmel szemben, amely a magyar nemzettől erős fajiságánál, évezredek elzárkózásánál és zártkörűségénél fogva állandó s öntudatlan elkülönülésben maradt – a zsidósággal szemben”³. A törvényjavaslat nagyrészt Teleki Pál által írt indokolása⁴ szerint a törvény szükségességét négy fő érv alapoza meg. Egyrészt mivel 1938 óta már nemcsak Németország, hanem több más európai ország is intézkedéseket tett a zsidóság kiszorítására (külpolitikai ok), feltételezhető egy nagyobb arányú menekülthullám, amit sikeresebben megakadályozhat egy, az elsőnél szigorúbb zsidótörvény. Másrészt a Felvidék visszacsatolása megnövelte Magyarország zsidó lakossá-

gának számát és arányát. Ezek mellett elterjedt az a felismerés, hogy „a zsidóság elkülönült népcsoport, azaz «faji, élettani, lelki, szellemi és érzelmi egység», következésképpen helytelen a hitfelekezeti besorolásból kiindulni”⁵.

Az 1939. évi IV. törvénycikk a zsidó fogalmának meghatározásával indul. Mivel a miniszteri indokolás alapján az „1938:XV. törvénycikk kifejezetten nem határozta meg, hogy ki tekintendő zsidónak, [csak a végrehajtására kiadott 4350/1938. M. E. sz. rendelet 21. §-a – S.G.] szükséges tehát, [...] hogy a törvény világosan meghatározza azt, kit kell rendelkezéseinek alkalmazása szempontjából zsidónak tekinteni”⁶. A zsidó meghatározásakor a törvénycikk felekezeti, vallási és származási, faji ismérvekkel operál. „A jelen törvény alkalmazása szempontjából zsidónak kell tekinteni azt, aki ő maga vagy akinek legalább egyik szülője, vagy akinek nagyszülői közül legalább kettő a jelen törvény hatálybalépésekor az izraelita hitfelekezet tagja vagy a jelen törvény hatálybalépése előtt az izraelita hitfelekezet tagja volt úgyszintén a felsoroltaknak a jelen törvény hatálybalépése után született ivadékaik.” [1. § (1) bek.]. A törvénycikk az 1. § további bekezdéseinek és a 2. § aprólékos részlet-szabályozásával több csoportot is kivont a zsidóság fogalma alól (származási, házassági, érdembeli és foglalkozási alapon). Ezek alapján azt, a törvénycikk részletes magyarázatában kiemelt gondolatot („a törvénycikk alaptétele”, „legfontosabb kiindulópontja”) érdemes kiemelni, hogy a törvénycikk „lezárja az alkalmazása szempontjából zsidónak tekintendő személyek körét, nem ad tehát módot arra, hogy a T. [értsd: törvénycikk] hatálybaléptének időpontjában zsidónak tekintendő személyeknek a T. hatálybalépése után megszülető leszármazói a T.-ben foglalt korlátozások szempontjából a jövőben nemzsidónak tekintessenek”. E szabály alól csak egyetlen kivétel van [1. §

³ Imrédy: Ősi magyar földön új magyar életet! A Magyar Élet Mozgalom első nagygyűlésén, Budapest 1939. január 6-án elhangzott beszéd. Stádium. Bp. 1939. p. 7.

⁴ Az 1935. évi április hó 27-ére összehívott országgyűlés képviselőházának irományai. 12. köt. Athenaeum. Bp. 1939. p. 298 – 321.

⁵ Gyurgyák: A zsidókérdés Magyarországon. Osiris. Bp. 2001. p. 144 – 145.

⁶ a törvényszöveget, miniszteri indokolását és részletes magyarázatát reprint közli: Vértess: Magyarországi zsidótörvények és rendeletek 1938 – 1945. Polgár. Bp. 1997. p. 44 – 104.

(3) bek. d) pont], ám az is csak „egyetlen további nemzedékre”.

A törvénycikk kimondta, hogy „honosítás, házasságkötés vagy törvényesítés által zsidó magyar állampolgárságot nem szerezhet”, majd felhatalmazta a belügyminisztert, „hogy hatálytalanítsa a honosítás (visszahonosítás) útján az 1914. évi július hó 1. napja után magyar állampolgárrá lett annak a zsidónak honosítását (visszahonosítását), akit életviszonyai nem utalnak arra, hogy az ország területén maradjon” [3. § (1) – (2) bek.].

A második zsidótörvény közéleti korlátozásai keretében szűkítette a zsidók választójogát [4. § (2) – (5) bek.], hatályba lépése után „zsidót nem lehet az országgyűlés felsőházának tagjává megválasztani, kivéve az izraelita hitfelekezet képviselőre hivatott lelkészeket” [4. § (1) bek.]. A törvénycikk kimondta, hogy „tisztviselőként vagy egyéb alkalmazottként zsidó nem léphet az állam, törvényhatóság, község, úgyszintén bármely más köztestület, közintézet vagy közüzem szolgálatába” [5. § (1) bek.], mivel a miniszteri indoklás szerint a „zsidóság – egyéni kivételektől eltekintve – általánosságban nem tud elvonatkoztatni a

különleges zsidó érdekektől abban a mértékben, amint azt a különös tárgyalagosságot és odaadást kívánó közszolgálati viszony követeli”, valamint a „kiválóan alkalmas keresztény magyar ifjakkal is csak egy töredéke helyezkedhetik el ezekben az alkalmazásokban”. A törvénycikk hasonló indokokkal kizárta a zsidókat a közjegyzők, hites tolmácsok bírósági szakértők, közép- és szakiskolai tanárok (kivéve vallásnádók) köréből (5 – 6. §), visszaállította a numerus clausust az egyetemeken, főiskolákon (általánosságban 6 százalék; 7. §), illetve numerus clausust (6 százalék) alkalmazott a társadalombiztosítási intézetek, az ügyvédi, mérnöki, orvosi kamara, a sajtókamara, a színművészeti és filmművészeti kamara esetében (8 – 9. §). Mivel a miniszteri indoklás szerint a „sajtónak, a színművészetnek és a filmművészetnek a nemzet életszemléletére, politikai meggyőződésére, vallásos érzületére, társadalmi és erkölcsi felfogására gyakorolt alakító és irányító jellegű befolyása” van, a törvénycikk alapján zsidó nem lehetett időszaki lap felelős szerkesztője, kiadója, főszerkesztője, illetve színház és mozgófényképet előállító, forgalombahozó vagy előadó vállalatok igazgatója, művészeti titkára, dramaturgia (10 – 11. §).

A törvénycikk gazdasági jellegű intézkedései körében megvonta a zsidóktól az állami monopólium alá eső termékek árusításának jogát (12. §), korlátozta mező- és erdőgazdasági ingatlanszerzési jogukat (15. §), numerus clausust állapított meg az ipari (kereskedelmi), bányászati, kohászati, bank- és pénzváltóüzleti vállalatok, biztosítási magánvállalatok, közlekedési vállalatok és mezőgazdasági (kert- és szőlőgazdasági) üzemek esetében (17. §), valamint az iparengedélyek és a közszállítások kiadása terén is (13 – 14. §) – ezek „a nemzet vagyoni erői szempontjából” jelentős területek. A törvénycikk leszögezte, hogy „zsidót az egyébként fennálló korlátozásokra tekintet nélkül lehet összes mezőgazdasági ingatlanának tulajdonul vagy kishaszonbérletek céljára átengedésére kötelezni” (16 §).

A törvénycikk a benne megfogalmazott intézkedések nem (kellő) teljesítése

esetére büntetőjogi joghátrányokat állapított meg (23 – 28. §).

A törvényjavaslat parlamenti vitáiról készült irományok feszült légkörről, a javaslatot ellenzők és védelmezők közötti éles szóváltásokról, közbekiabálásokról tanúskodnak. Az alábbiakban (példálózó jelleggel) néhány álláspontot szeretnék kiemelni. Makkai János az 1939. február 24. – április 28. között tartott képviselőházi vitában kiemelte, hogy a törvényjavaslat „a modern nacionalizmusnak és a faji gondolatnak első nagyszabású és nagyarányú jelentkezése a magyar törvényhozás munkájában”⁷. A Felsőház a törvényjavaslatot 1939. április 15 – 28. között tárgyalta. Serédi Jusztinián katolikus bíboros-hercegprímás – Teleki indokaihoz hasonló érvekkel – elfogadta a javaslatot, ám kérte, hogy az ne vonatkozzon a kikeresztelkedett zsidókra, illetve helytelenítette, hogy a törvényjavaslat a jövőre nézve kizárja az asszimilációhoz vezető út lehetőségét. Ravasz László református püspök szerint a zsidókérdés megoldásának egyetlen útja a törvényhozás, szerinte a „zsidóság más, mint a magyarság; más a zsidó mint faj, mint vallás, mint sors, mint történelmi helyzet, és más mindennek az eredménye, foglalatja: a zsidó szellemiség”⁸.

Teleki Pál a második zsidótörvény elfogadása után, az 1939. május 11-i, a pesti Vigadóban mondott beszédében kijelentette: „A zsidótörvényt meghoztuk, és ezzel a dolog törvényes részét lezártuk. Ne gondoljon tehát senki harmadik törvényre.”⁹, ám véleményét hamarosan módosította. „Látva ennek a törvénynek [értsd: 1939:IV. tc.] már eleve a maga komplikált-sága és ama rengeteg kibúvóajtó folytán való végrehajthatatlanságát, amelyet a törvény ad, azt akarom, hogy egyszerű, világos, radikálisan egyszerű zsidótörvényünk legyen, amely világos és félremagyarázha-

tatlan”¹⁰ (Teleki válasza egy interpellációra, 1940. október 9.). A második zsidótörvényt ezután 19 újabb, a magyar zsidóság életét érintő törvénycikk és kétszáznál több végrehajtási rendelet¹¹ követte, amelyek feltartóztathatatlanul vezettek ahhoz „az embertelen, ostoba és a magyar jellemhez nem illő kegyetlen zsidóüldözés[hez], amellyel a jelenlegi kormány a magyar nevet bemocskolta a világ szemében, és amely a legfertelmesebb korrupció, rablás és tolvajlásnak vált a kútforrásává, és amelybe, sajnos, a magyar intelligenciának is tekintélyes része belesodródott”¹² (Bethlen István).

⁷ Gyurgyák: i. m. p. 147.

⁸ Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett országgyűlés felsőházának naplója. 4. köt. Athenaeum. Bp. 1939. p. 138.

⁹ Teleki: Beszédék 1939. Stádium. Bp. 1939. p. 74.

¹⁰ Papp (szerk.): Gróf Teleki Pál országgyűlési beszédei. 2. köt. Stádium. Bp. 1943. p. 307.

¹¹ Karsai: A magyarországi zsidótörvények és – rendeletek, 1920 – 1944. in: Molnár (szerk.): A holokauszt Magyarországon európai perspektívában. Balassi. Bp. 2005. p. 140 – 145.

¹² Szinai – Szűcs: Horthy Miklós titkos iratai. Kossuth. Bp. 1962. p. 460.

A jogtörténet helyszínei – Az Országház

Írta: Elek Péter

I. A magyar országgyűlés

A Kárpát-medencében államot alapító magyarság vezető csoportjai kezdetektől fogva törekedtek a hatalom gyakorlásában való mind teljesebb részvételre. A „magyar nemzet” természetes igénye volt, hogy a hatalmi szféra részévé váljon. Követelésük alapjául az egyes helyi vagy országos gyűlések szolgáltak, melyek egy része azonban mára erősen megkérdőjelezhetővé vált. Ide sorolhatók a keresztény államalapítást megelőző nemzetgyűlések, például a pusztaszeri gyűlés is.

Tényként és a rendi országgyűlés előzményeként kell gondolnunk azonban a kora Árpád-kortól jellemző egyházi zsinatokra és törvénylátó napokra. Megemlíthetők itt a XIII. században általánossá váló communis conragatiók, vagyis a serviensek gyűlései, továbbá a királyi tanácsok, melyekre egyes kutatók szerint szervezettségük okán az országgyűlés legfontosabb előzményeként kell gondolnunk. Az XIII. század végén kialakuló törvényhozó országos gyűlés, majd 1405-ös, és 1445-ös gyűlések során létrejött formák lényegében 1848-ig változatlanul működtek. Ekkor kezdődik az újabb átformálás, amely az országgyűlés modernizálását eredményezi, legfőbb határozathozatali szervvé téve azt.

II. Országgyűlések - sátortól a kolostorig

Mint láthatjuk, az országgyűlés – akár kezdeti, akár modern formában – mindig is a magyar állam irányításának egyik legfontosabb szerve volt. Joggal elvárhatnánk tehát, hogy jelentőségéhez méltó helyszíneken rendezték meg az országos jelentőségű eseményt. A kérdés vizsgálatakor azonban ismét kettősséghez jutunk. Áttekintve azon települések sorát, amelyek az országos gyűlések helyszínéül szolgáltak, megállapíthatjuk: a résztvevők számára egyértelmű követelmény volt a jó megközelíthetőség és az országrészek

túlnyomó többségétől mért egyenlő távolság.¹ Ennek tökéletes példája Rákos mezeje: az esztergomi, fehérvári majd később budai vagy visegrádi királyi központoktól egynapi távolságra található. Emellett az egykori fejedelmi szállásterületen, tehát az ország közepében helyezkedik el.

A mohácsi vészt megelőzően az országgyűlések túlnyomó többsége itt zajlott. A források említenek emellett Budára, Esztergomba, Hatvanba összehívott tanácskozásokat is (ahol a fenti kettős szempont ismét érvényesül). Kivételként megemlíthetők a Bácsra, Szabolcsba, Szegedre, Temesvárra vagy Szekszárdra, Tolnába, Vencsellőre összehívott országgyűlések is, ezek azonban egyszeri alkalmakat jelentenek. Rákos mezejének kiemelkedő szerepét igazolja az is, hogy a külföldi források a magyarok országos gyűlését többször illetik *Rákos*, *Rokos*, *Rakusch* névvel.

A bevezetőben említett kettősség azonban a gyűlés körülményeit illetően végig fennáll. Habár az események helyszínét gondosan megválasztották², a rendek ott tartózkodása alatt inkább hasonlított Rákos mezeje egy vásári forgataghoz, mint egy országos törvényhozó gyűléshez. Sem Buda, sem Pest nem volt akkora területű, hogy az ország rendjeiből összegyűlt hatalmas tömeget befogadja. Így a résztvevők szálláshelye és a tanácskozás „épülete” is sátor volt. A fő- és köznemesség lovai is a közvetlen közelben kaptak helyet, rontva ezzel az amúgy sem magas színvonalú egészségügyi körülményeket. Kevesen voltak azok a szerencsések, akik a környező települések házaiban tudtak

¹ Gondolhatunk itt törvénylátó napok helyszínéül választott Fehérvárra is.

² Ennek ellentmondani látszik azonban az a tény, hogy Rákos mezeje nagy kiterjedésű, mocsaras vidék volt, mely folyamatosan elhomokosodott. Azért esett mégis rá a választás, mert az ország központi területén nem akadt más területe ekkora tömeg befogadására.

elhelyezkedni. Mindezek következményeként az országos gyűléseket a lehető legrövidebb idő alatt kellett megtartani. A király általában április és november közötti időre hívta tanácskozásra a rendeket, s ez lehetőséget teremtett befolyásolásukra is: amennyiben gyors döntést kívánt kikényszeríteni, nyár eleji, vagy késő őszi hónapokat jelölte ki. Előző esetben a mezőgazdasági munkák, utóbbiban a hideg szorította elhatározásra az országgyűlés résztvevőit.

Az ország három részre szakadását követően Sopronban és Pozsonyban tartották az országgyűléseket. Sopronban legtöbbször a Bencés ún. „Kecske”-templom falai között zajlott a tanácskozás, így 1622-ben és 1681-ben is. Pozsonyban kapott a Diéta először rangjához méltó állandó épületet – bár ez még akkor sem volt sajátja. A városban működő Udvari Kamara palotájában gyűltek össze a rendek tanácskozásra. Ma is látható az egykori Magyar Királyi Kamara palotája, amely 1753-1756 között épült G. B. Martinelli császári udvari építész tervei alapján. A XIX. századtól itt székelt a magyar rendi országgyűlés alsó táblája.

Pozsony

A török kiűzését követően többször felmerült annak a gondolata, hogy az országgyűlés ismét Budán tarthassa üléseit s az 1764/65. évi 2. törvénycikkben konkrétan felmerült lehetősége. Ennek ellenére csak három alkalommal, 1790-ben, 1792-ben és 1807-ben tartották itt a Diétát. Érdekes, hogy Budán éppen az az uralkodó alakított ki a magyar országgyűlésnek állandó székházat, aki azt uralkodása alatt egyszer sem hívta össze. II. József, a budai várban lévő klarisszák

kolostorának szekularizálása után Franz Anton von Hillebrandt udvari főépítész tervei szerint alakíttat át egy szárnyat Magyarország rendjei számára. Mindhárom, Budán tartott országgyűlés helyszíne ez az épület volt.

III. A hazának nincsen háza

A reformkori országgyűlések egyre gyakoribb témájává vált, hogy a diétát szükséges lenne ismét Magyarország központjában tartani. Gyakorlati okai mellett hangsúlyoznunk kell ennek szimbolikus jelentését is, mely két pilléren nyugszik. Elsőként a nemzet függetlenedési törekvéseinek tökéletes nyitánya lenne egy, az ősi központban kialakított gyülekezési hely, amely Béctől való nagyobb távolsága folytán jóval kevésbé ellenőrizhető, mint Pozsony. Másrészt az önálló magyar nemzetet testesítené meg egy, a hajdani királyi központ helyén felépülő reprezentatív épület vagy épületegyüttes, mely ezáltal a jogfolytonosság, az erős kezű, önálló törvényalkotó hatalom és a magyarság szimbóluma lenne bel- és külföldön egyaránt.

Ennek köszönhető, hogy Pollack Mihály³ már 1840-ben elkészítette egy klaszszicista, gótikus és neoreneszánsz elemeket vegyítő képviselőház terveit. Az 1843-44. évi országgyűlés pedig választmányt bízott meg, amely nemzetközi pályázatot hirdetett az Országház megtervezésére. Az épület helyének a lipótvárosi Új piacot (a mai Erzsébet teret) jelölték ki. A pályázatok határideje 1844. november 30. volt. Egyetlen probléma vetődött csak fel: az építkezés költségeihez szükséges pénzügyi fedezet egyáltalán nem állt rendelkezésre.

A kérdést végül a következő, 1847/48-as országgyűlés – fontosabb témák következtében – elnapolta. Megalkották azonban az 1848. évi 4. törvénycikket, amely Pestre helyezte az országgyűlést, s kötelezte a királyt annak évenkénti összehívására. A szabadságharc bukása után majd két

³ József nádor elsők között fáradozott a hozzávetőleges költségvetés és az előzetes tervek kidolgozásán. Az ő megbízására készítette Pollack Mihály saját tervét.

évtizedig fel sem merülhetett az országház építésének gondolata. Pontos képet ad a korszak kezdeti lelkesedéséről és a keserű csalódottságról Vörösmarty Mihály Országháza című költeménye.

IV. Az ország háza

1861-ben azonban újra aktuálissá vált az országház felépítésének kérdése. Az ez év április 2-án összeülő testület számára ugyanis még mindig nem állt rendelkezésre megfelelő épület. A kényszer szülte helyzetben Pest városa a Nemzeti Múzeum dísztermét a képviselőháznak, a Lloyd-palota helyiségeit a főrendiháznak engedte át. Mindezek következtében, amikor 1865 nyarán Ferenc József ismét összehívta az országgyűlést, nem volt többé kérdés: a lehető leggyorsabban fel kell építeni egy megfelelő helyet a rendek és képviselők számára.

Afőrendiház továbbra is a Nemzeti Múzeum dísztermében ülésezett, a képviselőház számára azonban saját épületet emeltettek. Ybl Miklós villámgyorsan elkészítette a terveket, így a munkálatok szeptember 11-én lázas sietséggel megindultak. Diescher József építőmester 800 munkással az irányítása alatt vállalta, hogy a képviselőházat mindössze 90 nap alatt felépíti. A koraeklektikus, neoreneszánsz épület 1865. december 10-re, az országgyűlés ülészakának megnyitására készen is állt. Bútorzat hiányában azonban, és mivel a falak még nem száradtak ki, az alsóházi ülést is a Nemzeti Múzeum dísztermében kellett tartani. A teljesen felszerelt épület átadására 1866. április 11-én került sor. 1902-ig ülésezett itt a képviselőház. Ma a Budapesti Olasz Kultúrintézet található falai között.

Az 1880. évi XLVIII. Törvénycikk állandó Országház építéséről rendelkezett. Az építkezés helyszínéül a Tömő teret jelölték 1881 elején létrejött a pályázatot felügyelő Országos Bizottság. Vezetője Tisza Kálmán miniszterelnök, tagjai pedig Weber Antal és Ybl Miklós építészek mellett az arra hivatott szervezetek képviselői voltak. Tizenkilenc pályázat érkezett, melyek közül a bizottság 1883. május 27-én Steindl Imre tervét fogadta el.⁴

A győztes pályázat

Az építkezés 1885. október 12-én kezdődött. 1895. május 16-án helyezték el a kupola zárókövét, majd 1896. június 8-án, Ferenc József magyar királlyá történő koronázásának 29. évfordulóján az országgyűlés két háza ünnepélyes külsőségek között megtartotta együttes ülését. A díszbandérium kíséretében odavitték a Szent Koronát és a többi koronázási jelvényt is.

Az Országházat azonban hat évvel később, 1902. október 8-án lehetett csak ténylegesen használatba venni. Steindl Imre Országháza a historizáló eklektika alkotásai közé tartozik. Külsőjében az 1830-as években, Angliában kibontakozó Gothic Revival elveit követi. Az akadémikus, műegyetemi tanár azonban nem félt merészen újítani ott, ahol az épület funkciója megkövetelte: a gótikában jószerével ismeretlen formaelemet, kupolát helyezett monumentális alkotása középpontjába. Éppígy alkalmazta az épület belső tereinek tervezésekor is a reneszánsz és a barokk elveit. Legnagyszerűbb példája ennek a kupolához vezető díslépcső. „Arra töreked-

⁴ Steindl Imre terve sorsolás útján nyerte el az első helyet, ám mielőtt az építkezésbe fogtak volna, a Bizottság néhány változtatást eszközölt: gyakorlati szempontok miatt félemeletet iktatott a földszint és az első emelet közé, s a homlokzati két főtorony és az üléstermek feletti 4-4 torony kupoláját hegyes sisakokra cserélte.

tem – írja Steindl akadémiai székfoglalójában” -, hogy a középkor e remek stílusába szerény módon, óvatosan, mint azt a művészet mindenkoron okvetlenül megkívánja, nemzeti és egyéni szellemet hozzak be.”

Az Országház a világ egyik legnagyobb parlamentépülete. Tizenhét éven át, átlagosan ezer ember dolgozott a mű elkészültén. A kor leghatalmasabb beruházása volt ez, s mivel lehetőség szerint minden részletét magyar anyagból, magyar technikával, magyar mesterekkel akarták elkészíttetni, egész iparágakat lendített fel⁵. A tervezett 9 millió forint (18,5 millió korona) helyett 38 millió aranykoronába - kerülő vállalkozás során mintegy 176 000 köbméter földtömeget mozgattak meg, 40 millió téglát használtak fel, fél milliónál több díszkővet faragtak a falak díszítésére. (A puha sóskúti mészkövet sajnos hamar kikezdte az idő; így folyamatosan cserélik ki a jóval keményebb süttőire.) A 268 méter hosszú, középen 123 méter széles, a kupola tornyával 96 méter magasra emelkedő épület közel 18 000 m²-t foglal el és 473 000 köbméter térfogatú. Az épület egy három és fél hónapon át készült, 2-5 méter vastag,

hatalmas betontányéron áll. 90 külső és 152 belső szobor található a falakon, emellett kívül megyei és városi címerek, belül a hazai virágok motívumai díszítik.

Mintegy 40 kilogramm 22-23 karátos aranyat alkalmaztak díszítő festések-nél. Az épületnek 27 kapuja van, belül 29 lépcsőház található. Főhomlokzata a Duna felőli oldal; a hivatalos főbejárat a Kossuth térről nyílik. Az épület szimmetrikus szerkezete alapján követi egy kétkamarás országgyűlés funkcióját. A törvényhozás egy-egy házát szolgálta, az északi, illetve a déli szárny, középen az üléstermekkel. Az összekötő kapcsot az együttes ülések színhelye, a hatalmas kupolacsarnok adja.

„A merész kupolájú épület büszkén bontja ki roppant méreteit a Duna partján, mint egyik uralkodó pontja annak a látképnek, melyet az ifjú Pest ezen oldalról nyújt, s mint a fővárosnak egyik legfőbb építészeti nevezetessége. Késő gót stíljével méltósággal jelképezi a magyar alkotmány ősrégi voltát, pompás részleteivel a magyar művészet haladottságát. A hatalmas épület képe ma már ott él minden magyar ember lelkében, mint egyike a legimponálóbb benyomásoknak, melyeket Budapest épületeinek szemlélete közben nyert.”

Vasárnapi Újság, 1902

⁵ Például: márványbányászat, izzógyártás.

A szubszidiaritás elvének gyökerei

Írta: Bathó Gábor

Mielőtt a szubszidiaritás elvének megjelenését megvizsgálánk, fontos a szó etimológiájáról néhány szót ejteni. A kifejezés maga a latin „subsídium” szóból ered, mely tartalékot, segítséget, támogatást és védelmet jelent.¹ A „szubszidiaritás” szó Magyarországon a katolikus egyház társadalmi tanításával vált ismertté.² Itt jelent meg fordításban először a „kisegítés” kifejezés, és a magyar szakirodalomban ugyancsak fellelhető a „helyénvalóság” magyarítás is. Egyik fordítás sem tudott teret nyerni, valószínűleg azért, mert egyik sem képes lefedni azt a tartalmat, amit a „szubszidiaritás” szó alatt ma értünk.³

A szubszidiaritás gondolatának gyökereit keresve, arra először nem az Európai Közösség dokumentumaiban bukkanunk, hiszen az elv akár többszázéves múltra tekinthet vissza, attól függően, hogy a lehetséges eredetelméletek közül melyiket fogadjuk el valónak. Időrendben elsőként Arisztotelész, majd a XIII. században Aquinói Szent Tamás volt az, akinek a gondolatai között megjelent a szubszidiaritás elve.⁴

Az Európai Közösségben szerepet játszó vallási tradíciók vizsgálatára 1992-ben, Brüsszelben létrehoztak egy kutatócsoportot, melynek egyik vezetője Marc Luyckx katolikus teológus volt. Ő kutatásai során kimutatta, hogy a szubszidiaritás elve már a református kánonjogban is fontos szerephez

jutott, és azzal már az emdeni zsinat is foglalkozott 1571-ben.⁵

A eredetelméletek közül a legelterjedtebb, hogy a szubszidiaritás elve a XIX. század végén, a keresztényszociális eszmék meghirdetésével egyidejűleg jelent meg. Ennek első dokumentuma a Rerum novarum kezdetű enciklika, melyet 1891-ben XIII. Leó pápa bocsátott ki. Markánsan azonban XI. Pius pápa 1930-ban kiadott két enciklikájában, a Quadragesimo Anno⁶ és a Non Abbiamo Bisogno⁷ kezdetűekben⁸ szerepel a szubszidiaritás elve mint a katolikus társadalomelmélet⁹ szerves része. Egyrészt a Mussolini-, Hitler- és Franco-féle totalitárius veszélyek megjelenésekor XI. Pius a szubszidiaritás elvében akart önvédelmet keresni a monopolizált hatalmi koncentráció ellenében. Az itt kifejtett elv ugyanis az egyes személynek, kisebb-nagyobb közösségnek szabadságot, bizonyos autonómiát biztosított. Lényege abban áll, hogy annak az alsóbb fórumnak a hatáskörét, amely felelősen, saját erejéből önmaga ügyeit kielégítően el tudja végezni, nem sajátíthatja ki semmiféle hatóság, még az állam sem. Másrészt XI. Pius ezáltal akarta a társadalmi rendet újjáépíteni, átrendezni, azáltal, hogy az államot megszabadítja attól a túl sok felelősségtől és kötelezettségtől, amit a 30-as évekig magára vett, és ezzel túlterhelte magát: „... a dolgok olyan mértékben visszafejlődtek, hogy a társadalmi élet ősi formagazdagsága, amely korábban a különböző társulások hálózata

¹ Györkösy Alajos (szerk.): Latin-magyar szótár. Budapest, Akadémiai, 1975. 532. o.

² Paczolay Péter: Szuverenitás és szubszidiaritás az Európai Unió és annak tagállamai között. Szeged, SZTE, 2004. 1. o.

³ Laczkóné Tuka Ágnes: Az Európai Parlament és a szubszidiaritás. In: Frivaldszky János: Szubszidiaritás és szolidaritás az Európai Unióban. Budapest, OCIPE-FFA, 2006. 87. o.

⁴ Laczkóné Tuka Ágnes: Az Európai Parlament és a szubszidiaritás. In: Frivaldszky János: Szubszidiaritás és szolidaritás az Európai Unióban. Budapest, OCIPE-FFA, 2006. 87. o.

⁵ Csizmadia Sándor: Katolikus vagy protestáns Európa? Új Dunántúli Napló. 1993. július 3. 6. o.

⁶ http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_1931 (2007. 03. 03.)

⁷ http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_2906 (2007. 03. 03.)

⁸ Kende Tamás – Szűcs Tamás (szerk.): Európai közjog és politika. Budapest, Osiris, 2003. 510. o.

⁹ Dezső Márta – Vincze Attila: Magyar alkotmányosság az európai integrációban. Budapest, HVG-Orac, 2006. 237. o.

révén kibontakozott, lecsökkent, és csaknem teljesen eltűnt, jószerivel csupán csak az egyén és az állam maradt meg. A társadalmi rend ilyenfajta torzulása nem csekély kárt okozott magának az államnak is, hiszen őt szorítja minden teher, melyet a szétomlott szervezetek már nem tudnak hordozni, ezért megszámlálhatatlan feladat és ügy súlya alatt görnyed.”¹⁰ A pápa határozottan olyan társadalmi rend mellett foglalt állást, amely elkerüli a helyi szerveződések funkciójának kiiktatását, és megállapítja: „... a körülmények változása folytán sok olyan feladat merülhet fel, melyet csak a nagyobb szerveződések képesek ellátni, akkor is, ha ezt korábban a kis közösségek tették. Viszont mindenképpen ragaszkodni kell a társadalomfilozófiához tartozó nagyon fontos elvhez, mely szerint: ahogyan jogtalan az egyénektől elvenni és a közösségre bízni azt, amit saját erejükkel és igyekezetükkel el tudnak végezni, ugyanúgy jogtalan átadni egy nagyobb és magasabb szintű közösségnek azt, amit a kisebb és alacsonyabb szintű közösségek is el tudnak látni.”¹¹ Ugyancsak ezt az elvet erősíti meg XI. Pius utóda, XII. Pius Summi Pontificatus kezdetű enciklikájában, 1939-ben: „amit az egyes ember egymaga képes megtenni, nem vehető el tőle és nem ruházható át a közösségre. Ez az elv ugyanúgy érvényes a kisebb és alacsonyabb szintű közösségekre a nagyobb és magasabb szintűekkel szemben.”¹²

A pápák közül XXIII. János volt az, aki a 60-as évek elején ugyancsak felelevenítette a szubszidiaritáseszmét.¹³ A *Pacem in Terris* kezdetű, 1963-ban kiadott enciklikájában kimondta, hogy a társadalmi szerveződés alapelve a szubszidiaritás: „A közhatóságok az állampolgárok, a családok és a közbeeső szerveződések kapcsolatait és a köztük lévő egyensúlyt a szubszidiaritás

elvének kell szabályoznia.”¹⁴ A pápák közül mindannyian, mind a mai napig foglalkoznak a szubszidiaritás kérdésével.¹⁵

Ugyancsak lehetséges forrása a szubszidiaritáseszmének a német Grundgesetz, amelyben a szövetség (Bund) és a tartományok (Land) közötti hatáskörmegoszlás szabályozásában mutatkozik meg a szubszidiaritás elve. Ugyancsak a német fejlődésben érhető tetten az eszme fejlődése, változása a II. világháborút követő években. Míg a háború előtt a szubszidiaritás általában társadalomfilozófiai kategória volt, a háború utánra jogi gondolattá is vált. A korábban az egyénre, csoportra és társadalomra vonatkoztatott¹⁶ elvet kiterjesztették a hatóságokra és politikai intézményekre is.¹⁷ A föderalista rendszerekben megjelenésével tetten érhető a szubszidiaritás jogiasodása, különösen így van ez a német rendszerben. Németországban a szubszidiaritás fogalmát vizsgálva, arról először Isensee adott átfogó képet. Szerinte a centralizációt a lehető legkisebb mértékűre kell csökkenteni. A német közjogi gondolkodásban a szubszidiaritás fogalma a következő: a magasabb szintű kormányzati szerv akkor szerez hatáskört, ha az alacsonyabb szintű nem tudja vagy nem tudja megfelelően gyakorolni azt. Ezek szerint a szubszidiaritás gondolata a német alkotmányban¹⁸ is megjelenik.¹⁹

¹⁰ Magagnotti, Paolo: A kíséítés (szubszidiaritás) elve az egyház társadalmi tanításában. Pécs, Baranya Megye Közgyűlése, 1993. 33-34. o.

¹¹ Anzenbacher, A.: Keresztény társadalometika. Budapest, Szent István Társulat, 2001. 187. o. Quadragesimo Anno 79-80.

¹² Magagnotti, Paolo: A kíséítés (szubszidiaritás) elve az egyház társadalmi tanításában. Pécs, Baranya Megye Közgyűlése, 1993. 39. o.

¹³ Farkas Péter: A szubszidiaritás. In: Munkástanácsok Híradó Évkönyv. 2005. okt. – 2006. dec. 110. o.

¹⁴ Az egyház társadalmi tanítása. Budapest, Szent István Társulat, 1993. 105-106. o.

¹⁵ XXIII. János – Mater et magistra (1961), VI. Pál – Populorum progressio (1967); Octogesima adveniens (1971), II. János Pál – Familiaris Consortio (1981); Laborem exercens (1981); Sollicitudo rei socialis (1987); Centesimus annus (1991)

¹⁶ Lásd 11. lábjegyzet. Quadragesimo anno 79.

¹⁷ Stadler, H.: Subsidiaritätsprinzip und Föderalismus. Freiburg, 1951. 87. o.

¹⁸ A német alkotmány 2, 6, 9, 28, 30, 70, 72, 83. cikkei

¹⁹ Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció. Budapest, HVG-Orac, 2005. 713-714. o.

Kultúra-rovat: Hajlakk

Írta: Dr. Beke-Martos Judit

Be kell valljam, hogy elfogult vagyok a Hajlakkot illetően, hiszen láttam a Broadway musicalt, majd utána az eredeti John Waters filmet, és mindkettőt imádtam. Még a nyáron olvastam, hogy megérkezik Magyarországra is az új Hajlakk film, ami ezúttal a musical alapján készült. Nagyon reméltem, hogy jó lesz a film, és nem okoz csalódást. Nem okozott!

A történet első hallásra roppant egyszerű: a kövér kislány bekerül egy táncos tévéműsorba, és kinézete ellenére elnyeri a legmenőbb fiú szívét. Ennél persze jóval több van a filmben. 1962-ben játszódik Baltimore-ban. A feketék egyenjogúsítása

éppen a küszöbön áll, a rock and roll tombol, a fiatalok táncolnak. Tracy Turnblad szegény családból származik, apja trükk-boltot, anyja mosodát üzemeltet. Tracy bár igen-csak túlsúlyos, imád táncolni és nagyon tehetséges is. Elmegy tehát a The Corny Collins Show-ba meghallgatásra, ahonnan először kidobják, majd mégis felveszik. Baltimore-ban akkoriban a feketék és a fehérek teljesen elszigetelten élnek, olyannyira, hogy külön parketten táncolnak. Tracy ezen változtatni kíván, úgy látja, hogy az egyenjogúsítás a jövő. Természetesen ebből több bonyodalom is származik csakúgy, mint abból, hogy Tracy népszerűsége veszélyezteti a tévéadó tulajdonosnőjének, Mrs. Von Tussle Barbie-baba lányának, Ambernek a helyét a showban. A komoly témák ellenére a történet teli van humorról, helyzet- és jellemkomikummal.

A szereposztás parádés. A főszereplő, aki addig Long Islanden fagyaltot árult, ebben a filmben debütál (Nicki Blonsky), de úgy tűnik Tracy Turnblad szerepét rá írták! Édesanyját, a nagydarab mosónőt John Travolta alakítja, frenetikusán. Ezt a szerepet eredetileg is férfire írták, így a színpadon Harvey Fierstein formálja meg,

aki két Tony díj mellett minden lehetséges színpadi elismerést megkapott ezért az alakításáért. Travolta azonban egészen új értelmet ad Edna szerepének: megmutatja, hogy ez a nő, aki szégyelli önmagát, aki küzd a gátlásaival, és ezért menekül, bezárkózik, elbújik, mégis szerető feleség és odaadó anya tud lenni. Edna Turnblad karaktere szöges ellentétben áll a fiatalos és csinos, ámde számító Mrs. Von Tussle alakjával, akit Michelle Pfeiffer alakít. Mimikája, mozdulatai mind kényesen kimunkáltak és így hibátlan a megformálás. Lányát Brittany Snow játssza a csinos, de esetlen és igen buta szépség szerepébe bújva. A jóképű lovag, Link Larkin szerepében Zac Efron láthatjuk, míg Tracy legjobb barátnőjét, Penny Pingletont Amanda Bynes alakítja. Penny szerepét valamelyest elhanyagolták,

így nem tudott kellően kibontakozni, de azért a túlságosan rövid pórázon tartott, nyalókat szopogató két copfos lány jelleméből adódó

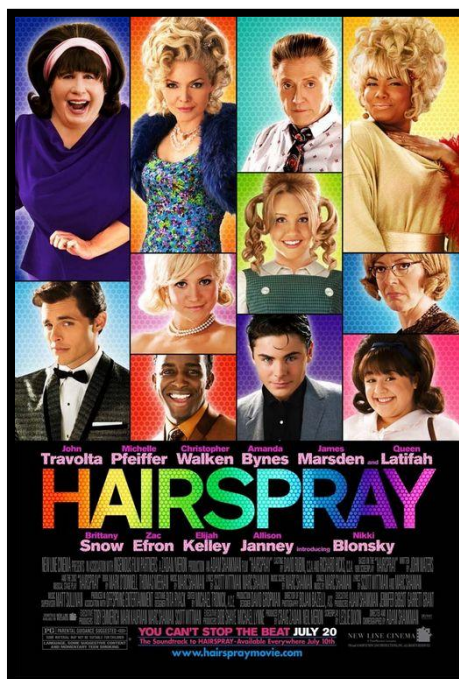

komikumot a színésznő tőle megszokott módon hozza. Corny Collins, a műsorvezető James Marsden interpretálásában gyakran átlépi azt a hajszálvékony vonalat, ami a kellemes és a közönséges közt húzódik. Gyakran az a néző érzése, hogy inkább egy fogkrém reklámból lépett ki, mint a hatvanas évek legnépszerűbb zenés tévéműsorából, de persze a szerep kellően rugalmas ahhoz, hogy ezt tolerálja. (A „corny” angolul annyit jelent, hogy nyálas, így a karakter is ennek megfelelő). Tracy édesapját Christopher Walken játssza. Apró érdekesség, hogy az a Jerry Stiller, aki ebben a filmben a „Duci Divat” (nagy méretű ruhák boltja) tulajdonosát, Mr. Pinky-t alakítja, az 1988-as filmben Wilbur Turnblad szerepében volt látható. Becsempészett statisztaként feltűnik maga John Waters is az első számban, mint a mutogatós bácsi. A sztárparádénak azonban még nincs vége, hiszen a filmben megjelenő feketék vezető alakját, az egyenjogúságért harcba szálló nőt, Motor-mouth Maybelle-t Queen Latifah alakítja. Ez a szerep párhuzamban áll Ednáéval, hiszen Maybelle szintén igen terebélyes és szívvel-lélekkel mindenben támogatja fiát (Seaweed – Elijah Kelley) és kislányát (Little Inez – Taylor Parks). Mosolya, mozdulatai kifejezők, szeretete majdhogynem átsugárzik a vásznon.

Az eredeti történet-ötlet is John Waterstól származik, aki Baltimore-ban élt és nevelkedett. Jellemző rá, hogy nem kevés iróniával él. A nevek többnyire alliteráló és beszélő nevek (Corny Collins, Tracy Turnblad, Link Larkin, Prudence Pingleton és lánya Penny Pingleton). A filmet valóban a musical alapján készítették; ez nem csak a szinte teljesen meg egyező zenei anyagban nyilvánul meg, hanem abban is, hogy egy-egy szám végén mindig van végpóz mielőtt a kamera tovább gördülne. Nagyrészt Torontóban forgattak, de teljesen hűen ábrázolják Baltimore-t a '60-as

években. A kamerakezelés jó, néhol lassú, hagyja a színészt kibontakozni, máshol viszont pontos és gyors, de mindig jól követhető.

Sokat segített az operatőr munkáján, hogy a darab rendezője egyben a koreográfusa is volt (Adam Shankman), így különös figyelmet szenteltek a tömeges táncjelenetek megjelenítésének. Természetesen a jelmeztervező számára (Rita Ryack) majdhogynem jutalom volt ez a munka, a hatvanas évek teljes repertoárját felvonultathatta, de egy csöpp modernebb divatot is sikerült szinte észrevétlenül belecsempésznie, hiszen hangsúlyozni kívánta az ellentétet a menők és a szerényebbek közt. A hajakért és a sminkért egy 19 főből álló csapat volt felelős! Szerencsére a filmet nem szinkronizálták, így a teljes eredeti dalszöveg hallható, ami tele van apró viccekkel. Sajnos a fordítónak nem sikerült ezeket elkapni.

A Hajlakk tehát klasszikus musical-film lett. Kellemes szórakozást nyújt kiváló színészekkel és fergeteges zenével. Talán nem is lenne szabad beltéri moziban bemutatni, mert a nézőnek nehezére esik ülni, mégis csak ajánlani tudom!

Zenés színház görkorcsolyán – Starlight Express

Írta: Beke-Martos Anna

Andrew Lloyd Webber neve Avalóságos garancia a zenés színház műfajában. A világ számtalan országában hatalmas sikert arattak darabjai, és azt hiszem, nagyon kevesen vannak azok, akik ne hallottak volna világsikerű musicaljeiről. A Macskák, a József és a színes szélesvásznú álomkabát, a Jézus Krisztus Szupersztár, a Volt egyszer egy csapat és persze Az operaház fantomja – hogy csak egy párat említsek – Magyarországon is színpadra kerültek. Bár egyik Webber darab sem szűkölködik látványvilágban, a legegységesebb, legmerészebb vállalkozás kétség kívül a Starlight Express című musical.

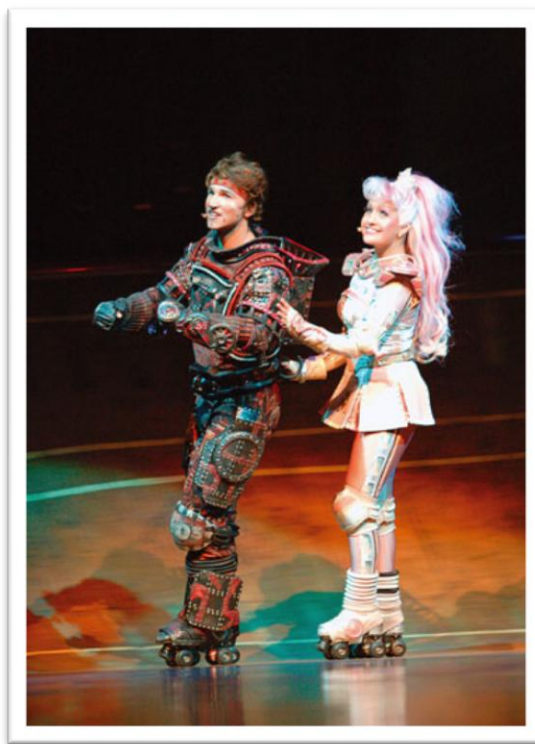
Webber eredetileg egy Csipkerózsika-szerű rajzfilmhez írta volna ezt a zenét 1975-ben. Mivel a terv nem valósult meg, 1983-ban újraírta kisfia, Nicholas számára, aki rajongott a vonatokért. A darabot 1984. március 27-én mutatták be a londoni Apollo Victoria Theatre-ben. Játsszották többek között a Broadway-n, Tokyoban, Kanadában, Mexikóban, jelenleg pedig a németországi Bochumban látható.

A történet azzal kezdődik, hogy egy Anyuka rászól gyermekére: tegye el játékvonatát, ideje lefeküdni. A kisgyerek álmában pedig felelevenednek a vonatok...

A világ minden tájáról mozdonyok (férfiak) és vagonok (nők) érkeznek a világbajnokságra, melyet az előző évben Greaseball, a leginkább John Travoltára emlékeztető dízelmozdony nyert. A külföldi versenyzők között azonban - a temperamentos olasz Espresso, a szigorú japán Hashamoto és a mindig pontos német ICE Ruhrgold mellett - Electra, a hipermodern villanymozdony is benevez a versenyre, veszélyeztetve a címvédő esélyeit. Rusty, a kedves, ámde igen ütött-kopott gőzmozdony ilyen erős mezőnyben nem sok eséllyel indul, pedig tudja, csak így nyerheti vissza Pearl, az első osztályú vagon szívét. A sok hűtlenség, öröm, csalódás és cselszövés

közepette Rustynak végül mégis sikerül megvalósítania álmát, és rájön, hogy ha bízik saját magában, akkor mindenre képes.

S hogy mi teszi különlegessé ezt a gyermekmesét? Egyrészt az, hogy az egész darabot görkorcsolyán adják elő. Másrészt az, hogy a színház belső építészetileg úgy van kialakítva, mint egy pályaudvar: a „sínek” (vagyis a görkorcsolyapályák) a nézőtér soraik között vezetnek, s a színészek gyakran 60 km/órás sebességgel viharzanak el a közönség előtt, mellett, mögött, illetve fölött. Bochumban, ahol a produkció 2008-ban ünnepli bemutatójának 20. évfordulóját, kifejezetten ennek a darabnak építettek egy színházat.

A mi a szereplőket illeti: nem kis feladat két órán keresztül színészkedni, énekelni, táncolni, s mindezt görkorcsolyán, gyakran 18 kilós kosztümökben! Nem csoda, hogy szinte katonai kiképzés és több hónapos felkészülés előzi meg egy-egy új szereplő színpadra állítását. A legtöbb fellépő eredetileg táncos, s az előkészületek

alatt tanulnak meg görkorcsolyázni. A felújított verzióban azonban két professzionális görkorcsolya bajnok is szerepel: ők szaltóikkal, pörgéseikkel és szélesebb száguldásukkal kápráztatják el a nézőket. Külön ki kell még emelni a három Rocky-t, akik nemcsak a görkorcsolyás breakdance műfajban alkotnak egészen eredetit, hanem az előadás egyik pontján egymás fölött ugrálnak át – még hozzá fekvőtámaszból fekvőtámaszba! A koreográfus (Arlene Philips) tehát nem kímélte a tánckart.

A tökéletes vonat-illúzióhoz elengedhetetlen, hogy a szereplők valóban úgy is nézzenek ki. A jelmeztervező, John Napier nagyon kreatívan lett úrrá többek között azon a nehézségen, hogy a szokatlanul veszélyes szerepekre való tekintettel a kosztümökbe be kellett csempésznie a váll-, könyök-, térd-, csípő- és csuklóvédőket. A

vonatok versenyzése alatt (ahol egy-egy mozdonyba kapaszkodva gurulnak a vagonok) az elől korcsolyázó férfiak bukósisakot is hordanak, és ezt is sikerült az „álca” tökéletesítésére használni.

A legnagyobb fokú elővigyázatosság mellett is persze elkerülhetetlenek a kisebb-nagyobb balesetek. Míg a színpad egyik oldalán a zenekar játszik, a másik oldalon (szintén gondosan elrejtve a nézők szeme elől) egy, a Forma 1-eshez hasonló boxutca található, ahol pillanatok alatt ki tudják cserélni az elkopott görkorcsolyakerekeket, és ugyanitt nyújtanak elsősegélyt is. Bochumban a stáb bevallása szerint eddig több mint 20 kilométer sebtapaszt használtak el.

A Starlight Express nem akar mély értelmű, életre szóló tanácsokkal ellátni, nem akar tanítani. Csak mesélni akar az olyan egyszerű dolgokról, mint a kitartás, a barátság, és az álmokban hinni tudás. Remélhetőleg nemsokára nálunk is látható lesz majd ez a káprázatos musical.

Párbeszéd magammal és veled

Írta: Nemes Iringó

Olyan csend volt lent az aluljáróban, hogy hallani véltem a gondolataimat. Hallani véltem cipősarkak koppanását. Távoli nevetés zaját. Beszélgetésnek foszlányait. De a csend mély volt és fehér. Rámnehezedett. Fehér volt minden és nehéz. Aztán csöndben jött a zaj, lassan. És a gondolatok bent maradtak.

Fehér csipke-szőnyeg volt az, amin át szemléltetek. A kis veretek nem láttattak egészen. De gondoltam átnyúlok, megszólítalak. Kibontok egy szálat, vezetem egészen a végéig, ahol kezdődik kötődni a többihez.

Kérdezel? Kérdezek. De nem kérdezel!? Felelsz? Felelek. Nekem kell felelnem!? Miért nem hallom a választ? Pedig én kérdeztem, és te nem válaszoltál. Helyettem.

Vársz rám? Várok. De csak pár hetem van. Pár hét nem a világ! Pedig én a világot akarom. Magamba zárom az életet. Ne tedd. A világ odakinn vár rád. Mutasd hát meg magad! Olyan szép vagy! Miért takarnád? Benned is van egy csoda. Fedezd fel, mutasd meg. Nekem már mutattál belőle. Másoknak is jut majd.

Nevetsz? Nevess felém. A ráncok a szemed körül mind rám nevetnek egészen. Megtöltelek, egészen. De ha elhagylak, kiürülsz. Felelj! Nekem! Akarsz-e játszani velem? Akarok. Nekem csak egy ágy kell, ahova lefekhetek.

Elbocsátalak téged. Én csak most ébredek. Abból az álomból, amivel te terítettél be. Kezed, ahogy simogat, mintha lelkemig érne. Nyakam köré font ujjaid a torkomban érzem, a szívemig érnek. Hajam húrjait pengeted, játszol zenét, mely ismeretlen még nekem. Fent a fellegekben. Érzem, elhagylak, lassan. Tovatűnik minden. Csak a lábam marad a két földön. Fejem felett lebegek. Sárga fény világít ujjaim közt.

Ahogy a szálak gabalyodtak, egyre világosabb lett a csipke, tejfehér üveggé változott. És egyre messzebb kerültél. Nem értettelek. De nem akartam megbontani egészen, hisz így elvész a minta, minden bonyodalmával együtt. Ahogy a szálak kötődnek, vezettem az ujjam, hogy megértsem, hol kezdődik, s hol ér véget a történet. De nem találtam feleletet, csak csomót csomó hátán, minden összekeveredett.

Mi a te neved? Ki vagy te, hogy én nem ismerlek. Pedig bennem lelted fekhelyed, bennem nőttél, s itt leled szemfedeled. De simogató a tekinteted. Te kint vagy, s én maradok bent. Veled. Egyedül.

Istenem, hagyd még meg nekem ezt a kósza percet. Ne tépd ki szívét egészen szívemből. Hagyd még a mámort ajkaimon. Hagyd, hogy ízleljem csókjait. S rajta keresztül ismerjem magam.

Dr. Kurt Seelmann és Dr. Mezey Barna Baselben, 2005. április 26-án

IMPRESSZUM

Szerkesztette: Képesy Imre

Címlapterv: Balogh Boglárka

Tördelés és korrektúra: Képesy Imre

Munkatársak: Bathó Gábor, Beke-Martos Anna, Beke-Martos Judit, Elek Péter, Lenkovics Judit,
Südi Gergely